

FILOZOFICKÁ FAKULTA
Univerzita Karlova

Ústav obecné lingvistiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Michaela Vovsíková

**Tematická organizace rodinných rozhovorů
u společného jídla**

Topical organization of family dinner-table conversations

Praha 2024

Vedoucí práce:
Mgr. Tamah Sherman, Ph.D.

Poděkování

Velké díky si zaslouží vedoucí práce Mgr. Tamah Sherman, Ph.D., která měla velmi vřelý přístup jak k samotnému tématu, tak ke zpracování této diplomové práce. Velmi si vážím naší spolupráce.

Rovněž bych ráda poděkovala všem spolužákům a spolužačkám za podporu a praktické poznámky k práci.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita k získání jiného či stejného akademického titulu.

V Praze, dne 9. 8. 2024

Podpis .....

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá tematickou organizací rodinných rozhovorů u společného jídla. Jedná se o případovou sociolingvistickou studii zaměřenou na rozhovory v rámci jedné čtyřčlenné rodiny v období od července 2023 do března 2024. Pomocí kvalitativní analýzy je zkoumáno: zavádění nových témat, jejich uzavírání či návraty k tématům.

Cílem práce je odhalit vzorce pro zavádění nových témat a porovnat je se vzorci pro návrat témat zpět do konverzace. Při návratu hraje roli jak typ daného tématu, tak doba, po které se mluvčí k tématu vrací. V rámci této práce se rovněž sleduje vliv jednotlivých mluvčích na tematickou organizaci a jejich celkovou aktivitu v rozhovoru.

Tato diplomová práce má přispět ke zvýšení počtu studií v oblasti komunikace v rodinném kruhu a dovolit tak vznik generalizací v oblasti komunikačních vzorců. Mezi již vzniklými studii na toto téma však vyniká tím, že se týká komunikace v českém jazyce, což dovoluje vztáhnout odbornou (povětšinou anglojazyčnou) literaturu k jazyku, v rámci kterého je tomuto tématu věnováno méně pozornosti.

Při srovnání s předchozími studii na toto téma nacházíme menší i větší rozdíly ve frekvenci užití jednotlivých typů témat i v tom, kdo z členů rodiny témata do rozhovoru přináší nejčastěji.

Díky tomu, že se jedná o soudobou studii, se v rámci výzkumu ukazuje také vliv technologií na běžnou každodenní komunikaci (například v podobě vyhledávání informací, ukazování videí či fotografií na mobilním telefonu). Tento výzkum tedy mimo jiné vytváří prostor pro vznik dalších studií zkoumajících vliv technologií v komunikaci.

Klíčová slova: tematická organizace, tematický management, rodinné rozhovory, diskurzivní analýza, komunikační vzorce, čeština

Abstract

This diploma thesis deals with the topical organization in family conversations during a shared meal. It is a sociolinguistic case study focusing on conversations within one family of four between July 2023 and March 2024. Using qualitative analysis, the following is explored: the introduction of new topics, their closure or return to these topics.

The aim of the thesis is to uncover patterns for the introduction of new topics in comparison with patterns for bringing the topics back into the conversation. Both the type of the topic and the time after which speaker decides to bring it back play a role in conversation. This study also investigates the influence of individual speakers on topical organization and their overall activity in the conversation.

This thesis intends to contribute to the increase of studies in the field of family communication and thus allow the emergence of generalizations in this area. However, it stands out among already published studies concerning this topic because it focuses on communication in the Czech language, which allows us to relate the (mostly English) literature to a language within which has been paid less attention to this topic.

When compared to previous studies on this topic, we find both minor and major differences in the frequency of usage of each type of topic and in which family member brings topics into conversation most often.

Due to the fact that this is a contemporary study, the research also shows the influence of technology on everyday communication (for example, in the form of searching for information, showing videos or photos on a mobile phone). This research therefore creates a room for the emergence of further studies exploring the influence of technology in communication as well.

Keywords: topical organisation, topical management, family conversation, discourse analysis, communication patterns, Czech language

Obsah

1 Úvod	8
2 Teoretická východiska	9
3 Témata v rozhovoru	13
3.1 Střídání témat v rozhovoru	15
3.1.1 Zavádění nového tématu	15
3.1.2 Přerušování či ukončení tématu	17
3.1.3 Návrat k tématu	18
3.1.4 Hlavní téma, vedlejší téma a křížení	21
4 Metoda	23
4.1 Materiál	24
4.2 Sběr dat	25
4.2.1 Průběh společného rodinného stolování	26
4.3 Zpracování nahrávek	27
4.3.1 Srovnání manuálů pro přepis nahrávek	28
4.3.2 Detailní popis zvolených pravidel pro přepis	30
5 Výsledky	34
5.1 Hustota témat v rozhovoru a jejich charakter	35
5.2 Znovuzavedená témata a způsoby jejich znovuzavedení	36
5.3 Způsoby a autoři (znovu)zavádění témat	40
5.4 Aktivita mluvčích v rozhovorech	48
5.5 Křížení témat	49
5.6 Ukončování a opouštění témat	52
5.7 Výskyt mobilních zařízení u rozhovorů při společném jídle	54
5.8 Porovnání výsledků s předchozími výzkumy	57
6 Diskuze	59
7 Závěr	61
8 Seznam použité literatury	63
9 Seznam příloh	65

1 Úvod

Předmětem této diplomové práce je tematická organizace rozhovoru – téma, které již bylo zpracováno z hlediska vlivu kultury, jazyka rozhovoru či z pohledu zdvořilosti a určitých rituálů při návštěvách – např.: nabídka jídla či nápoje, zdvořilostní upejpání se. Práce, která by se věnovala rodinným rozhovorům u společného jídla, v češtině však chybí. Z toho důvodu vzniká tato diplomová práce, která si klade za cíl tuto mezeru ve výzkumu (alespoň částečně) zaplnit.

Výzkum prováděný v rámci této práce je zaměřený na kvalitativní analýzu rozhovorů jedné české čtyřčlenné rodiny. V této rodině byly v období od července 2023 do března 2024 pravidelně pořizovány nahrávky u společného jídla. Ze všech pořizovaných nahrávek byly ke zpracování vybrány 4 rozhovory u společného jídla o celkové délce 3 hodiny. Tyto rozhovory byly ve své úplnosti přepsány a analyzovány. Celé prepisy každé nahrávky jsou dokládány v rámci příloh k této diplomové práci.

Cílem práce je odhalit četnost témat v rozhovoru a zkoumat nejčastější zaměření těchto témat. Naším úkolem je také najít strategie mluvčích pro zavádění nových témat v rozhovoru a zjistit, zda toto zavádění souvisí s rolí jednotlivých členů v rodině. Stejný postup je zaujímán pro znovuzavádění dříve opuštěných témat. Při interpretaci výsledků chceme objevit kulturně specifické jevy tematické organizace. V neposlední řadě chceme poukázat na využití technologií u společného jídla. Dříve vzniklá odborná literatura nám slouží pro srovnání získaných výsledků.

V následující kapitole naleznete přehled dříve vzniklé literatury, ze které vycházíme a se kterou výsledky výzkumu později srovnáváme. V kapitole třetí definujeme základní pojem této práce – téma. Vyčleňujeme zde druhy témat v rozhovoru u společného jídla a také definujeme typy a podtypy znovuzavádění a ukončování témat. Čtvrtá kapitola se zaměřuje na samotný výzkum a poskytujeme zde informace o mluvčích, pořizování nahrávek a jejich přepisu. Tato kapitola je velmi důležitá také v tom, že se věnuje některým nedostatkům předchozích studií a popisuje, jak jsme se vyrovnávali s (potenciálními) obtížemi v našem výzkumu. Pátá kapitola nabízí vyhodnocení výsledků a zodpovězení výzkumných otázek.

Výsledky jsou nejdříve podrobně prezentovány a interpretovány samostatně a v druhé části jsou srovnávány s předchozími studiiemi a uváděny do širších souvislostí. Šestá kapitola celou práci shrnuje a poukazuje na možnosti navázání na ni v budoucích výzkumech.

2 Teoretická východiska

Tato diplomová práce se zabývá tematickou organizací v rodině u společného stolu. Rozhovory u společného jídla se vyznačují svojí rituálností a rutinou. Zkoumání rozhovorů u rodinného stolu tak přináší vhled do rodinné kultury a zvyklostí a může ilustrovat „mocenské vztahy“ v rodině.

Společné obědvání či večeření bývá často jednou z mála chvil, kdy je celá rodina pohromadě. Při této příležitosti si rodinní příslušníci sdělují své každodenní zážitky a mladší členové rodiny si osvojují základy etikety chování u stolu (Wingard, 2015).

Ke zkoumání rodinných rozhovorů u společného jídla (family dinner talk) byly v minulých studiích využity následující postupy: diskurzivně-pragmatický přístup (Wingard, 2015), komparativní analýza (Tryggvason, 2004), diskurzivní analýza (Blum-Kulka, 1997). Všechny tyto studie využívají pro sběr dat nahrávání rodin v jejich domácím prostředí.

V rámci našeho výzkumu jsme se rozhodli využít metodu diskurzivní analýzy. Diskurzivní analýza patří ke kvalitativním výzkumným metodám a pomáhá odhalovat vztahy mezi diskurzem a realitou – například odhalovat hierarchie a mocenské vztahy zakořeněné v lidech (Johnson & McLean, 2020). Jak pro studii Blum-Kulky (1997), tak pro tu naši je diskurzivní analýza užitečná v tom, že se zaměřuje na konverzační vzorce a jejich funkce ve specifických kontextech. V našem případě se jedná zejména o sledování vzorců zavádění nových témat, jejich ukončování a případné znovuzavádění. Tato metoda dovoluje i odhalení hierarchie v rodině skryté v tom, čí témata bývají častěji přijímána a kdo přináší do rodinného rozhovoru témat nejvíce.

Na tematickou organizaci již vzniklo několik studií v rámci různých jazyků, které ji zkoumaly z různých úhlů pohledu. Například Abu-Akel (2001) se zabývá psychologickou stránkou zavádění, udržování a střídání témat, Blum-Kulka (1997) či výše zmíněná Tryggvason (2004) se zaměřují na kulturní aspekt / jazykové faktory tematické organizace.

Abu-Akel (2001) vytváří kvalitativní výzkum dvouhodinového rozhovoru jedné americké bělošské rodiny u společné večeře. Cílem jeho studie je poukázat na to, že jen velmi málo témat u společného jídla je přijato a rozvinuto dále – v rámci tohoto rozhovoru bylo přijato a rozvinuto pouze 25 témat ze 47. Autor zdůrazňuje, že často není explicitně řečeno, o jaké téma se jedná a předpokládá se, že ostatní účastníci mají potřebné znalosti k rozpoznání daného tématu. Témata, kterým se mluvčí věnují a udržují je v rozhovoru, mají často nějaký (přímý či nepřímý) dopad na účastníky konverzace (rodinné příslušníky) či se nějak týkají jejich sociální agendy.

Ve studii Abu-Akela je jasně zdůrazněná hierarchie v rodině, kterou ilustruje (ne)přijetí nových témat – většina nepřijatých témat byla zaváděna dětmi, ty někdy musely „své“ téma opakovaně zavádět, aby bylo ostatními přijato. Neúspěšnost při zavádění témat u dětí může také souviset s nižšími konverzačními schopnostmi dětí (nejstaršímu dítěti v této studii bylo 8 let). V této studii většinu témat týkajících se situace (local topics) zavádí otec, taková témata jsou ostatními přijímána, ale končí celkem rychle (přibližně po 20 replikách). Matka z rodiny zaváděla témata neovlivněná situací (displaced topic), která se v konverzaci udržela mnohem déle (až po dobu 150 replik). Tato témata byla většinou mířena přímo na otce = žádala si jeho reakci, hodnocení či návrh řešení. Abu-Akel se domnívá, že úspěšnost těchto témat tkví nejen v hierarchii v rodině (= v roli matky, která témata zavádí), ale i v psychologickém dopadu samotných témat (tedy určité důležitosti tématu pro další účastníky konverzace). Téma týkající se situace je krátké, úderné, ritualizované (a ne vždy zajímavé), ale téma neovlivněné situací s sebou nese jistý smysl senzace, díky kterému se v konverzaci udrží déle a účastníci jej chtějí rozvíjet.

Blum-Kulka (1997) se ve své studii zabývá izraelskými a židovskými rodinami v USA a zkoumá celkem 24 rodin, které natáčí na kameru u společné večeře. Společná večeře jakožto komunikační událost zahrnuje nandávání jídla,

usazování ke stolu a další organizační principy vázané na čas a místo. Zpravidla se jedná o mezigenerační událost s jistou úrovní formálnosti – děti si od rodičů osvojují komunikační vzory, ke kterým patří i výběr témat (tabu je sex, politika, ale i peníze). Konverzace jako taková nemá většinou žádný jasný cíl. Jedna z matek sama prohlašuje: „Mluvíme, mluvíme o tom, co každý dělal během dne, jelikož každý jdeme svou cestou. Já se ráda dozvím, co dělali ve škole.“¹

Ve výzkumu Blum-Kulky (1997) byly všechny rodiny zvyklé společně jíst a při jídle komunikovat – společná večeře pro ně tedy nebyla nezvyklou či zvláštní událostí. Z rodinných večeří byl pořízen videozáznam, výzkumník byl přítomný při nahrávání a rodiny jej k večeři přizvaly. Během své první návštěvy výzkumník s rodinami vyplnil demografický dotazník a po prvním jídle vyplnil ještě dotazník o rodinném původu (týkající se imigrace, místa pobytu a užívání jazyků).

Po vyhodnocení záznamu společných večeří se zřetelně ukazuje aspekt formálnosti a rituálnosti u židovských večeří – rodiny užívají prvků konvenční zdvořilosti. Židovské rodiny se ve svých konverzacích více soustředí na každodenní novinky. Izraelské večeře se vyznačují přímými zdvořilostními strategiemi. Jejich konverzace se zaměřují na různá vyprávění a historky. Témata bezprostředně se týkající kontextu večeře jsou většinou členy rodiny přijímána, ale nejsou příliš dlouho rozvíjena. Jak v židovských, tak v izraelských rodinách témata nejčastěji zavádí někdo z rodičů – v židovských rodinách je to otec, v izraelských rodinách je verbálně dominantní matka.

Poslední ze studií, které uvádíme pro srovnání, je studie Tryggvason (2004), která se zabývá švédskými rodinami žijícími ve Švédsku, finskými rodinami žijícími ve Finsku a rodinami Finů žijících ve Švédsku (jakožto přechodnou skupinou). Tryggvason zkoumala celkem 33 rodin (11 z každé skupiny). Konverzace v rodinách byly i v rámci této studie natáčeny na kameru za přítomnosti výzkumníka. Během večeře neprobíhala žádná interakce mezi výzkumníkem a rodinou a rodiny byly instruovány, aby se chovaly co nejvíce přirozeně.

Velmi důležité je, že konverzace rodin u společného jídla se i zde řídí pravidly chování u stolu a společná jídla mají svůj řád. U švédských rodin jsou konverzace více koherentní a jednotlivá témata na sebe v rámci konverzace více navazují.

---

¹ Přeloženo z Blum-Kulka, 1997.

Švédské rodiny mluví během jídla více, ale delší dobu konverzují na jedno téma. Finové (ať už žijí ve Finsku či Švédsku) se věnují nečekaným a na kontextu nezávislým tématům (encyclopedic topic).

I v této studii se ukazuje, že děti u společného jídla mluví méně, a to jak s rodiči, tak mezi sebou. Velmi často pouze odpovídají na otázky od rodičů a nijak jinak se v konverzaci sami neangažují. Nová témata do konverzace ve švédských i finských rodinách přináší častěji matka (podobně jako v izraelských rodinách z výše zmíněné studie Blum-Kulka (1997)).

V této diplomové práci se právě posledním zmíněným zjištěním, tedy zaváděním témat, budeme zabývat rovněž. U zavádění tématu budeme zkoumat nejen osobu, která jej do konverzace přináší, ale i typ daného tématu (zcela nové, vztahující se k rodině, lokální) a předchozí studie nám budou sloužit pro srovnání.

U návratu k tématům navíc přibude i faktor, jakým způsobem jsou tato témata do rozhovoru vracena. Vliv má i délka doby, která uplynula od opuštění tématu do jeho znovuzavedení. I zde budeme sledovat, jaké jsou verbální (i neverbální) ukazatele návratu k tématu a jak je znovuzavedení ostatními účastníky rozhovoru přijímáno.

Hlavním cílem je objevit základní principy zavádění témat do rozhovoru, jejich střídání a ukončování. Chceme odhalit vliv sociálních faktorů, jako je hierarchie v rodině, na tematickou organizaci a přinést náhled do kultury společného rodinného stolování v českém prostředí.

Určitou novinkou bude v našem výzkumu vliv technologií u rodinného jídla – zkoumané rozhovory jsou aktuální a zahrnují tedy nemálo hledění do telefonu, ukazování či čtení něčeho z displeje, ale dokonce i žádosti, aby někdo něco na svém mobilním telefonu udělal. Náš výzkum se na vliv technologií nezaměřuje příliš podrobně, nicméně se o faktoru používání technologií u rodinného jídla zmíníme, abychom poukázali jednak na neformálnost těchto situací v české rodině, jednak na procento času z rozhovoru věnovaného technologiím, čímž (doufejme) otevřeme dveře dalším současným výzkumům, které budou moci tento faktor zkoumat podrobněji.

V rámci této diplomové práce tedy vyčleňujeme následující výzkumné otázky:
1) Jaké mechanismy používají mluvčí k zavádění nových témat do rozhovoru?

- 2) Jsou mechanismy zavádění nových témat a znovuzavádění předchozích témat stejné?
- 3) Jsou témata při společném jídle častěji ukončována a vyčerpávána či opouštěna?
- 4) Souvisí angažovanost mluvčích v rozhovoru s hierarchií v rodině?
- 5) Jak velkou část rozhovorů ovlivňuje používání mobilních telefonů? Jsou mluvčí od jejich používání odrazováni?

3 Témata v rozhovoru

Jádrem této práce je střídání témat v rozhovoru. Z tohoto důvodu je důležité v úvodu práce definovat samotný pojem *téma*. Různí autoři tento pojem definují různě – například Button a Casey (1988) vidí téma jako organizační jednotku, kterou účastníci konverzace používají, aby rozhovor dával smysl. Deborah Schiffrin (1987) definuje téma jako koherentní soubor promluv, kterými se vytváří a vyjednává průběh konverzace. My v naší studii považujeme za téma myšlenku či námět uvedenou jedním mluvčím a přijatou jiným účastníkem hovoru. Jinými slovy: myšlenku či námět objevující se minimálně ve 2 replikách od 2 různých mluvčích. Zde vycházíme z definice ve studii Abu-Akela (2001).

Přijetí tématu může proběhnout úspěšně nehladě na vloženou repliku či repliky týkající se tématu jiného, jak ilustruje příklad 1. V tomto příkladu si můžete všimnout, že v první replice mluvčí Jana zavádí nové téma – téma teploty, ale mluvčí Míša v 2. replice ještě věnuje pozornost tématu předchozímu. Ve chvíli, kdy se v replice 3 k zaváděnému tématu přidává i odpověď na původní otázku týkající se teploty (opět od mluvčí Jany), i Míša téma přijímá a ve 4. replice se k němu připojuje. Ačkoli se zde tedy setkáváme s vloženou replikou na jiné téma (2. replika), stále najdeme dva mluvčí, kteří se novému tématu věnují, což znamená, že nové téma bylo úspěšně zavedeno a je tedy zahrnuto do naší studie.

Příklad 1:

1. Jana: kolik je tu stupňů ?
2. Míša: ne tady ne
3. Jana: no málo sedmnáct stupňů

4. Míša: to bylo i včera sedmnáct
5. Honza: no ale venku

Naopak v příkladu 2 vidíme případ, kdy se první replika věnuje tématu stěhování. Ve 2. replice je zřejmé, že by Jana ráda alespoň na chvíli zavedla téma bolesti zad – možná by chtěla slyšet od komunikačních partnerů rady či nabídky řešení, snad i nějaký projev soucitu. K ničemu z toho nedochází a ve 3. replice Míša pokračuje v zavádění tématu stěhování, které Jana následně v replice 4 přijímá. Téma bolesti zad tedy nebylo přijato žádným komunikačním partnerem a není zahrnuto do naší studie.

Příklad 2:

1. Míša: měli bychom se pobavit o stěhování teda
2. Jana: mě strašně bolí kříž
3. Míša: když vás to tak zaujalo mamí
4. Jana: no asi jo to hlavně asi taky i s tátou

Přijetí nového tématu však nemusí být nutně provedeno verbální formou – pro zavedení tématu stačí i tzv. backchanneling (souhlasné *hmm*) ilustrované v příkladu 3 či smích v reakci na něco vtipného ukázaný v příkladu 4.

Příklad 3:

1. Jana: a vona říká . tak jsme si tam sedli .. já jsem si dala malinkato vína . asi zřejmě tak [decku] . nebo m* .. nevím jestli to byla sklenička v* ukazovala jako ma* maličko vína . a von si dal malou Plzeň a vona říká . to víno . ta trocha stálo sto padesát [korun]
2. Míša: [hmm] .. [hmm]
3. Jana: no tak jsme se smáli . jak je to drahý . a ten *smích* ten můj mi povídá . no vidíš . tady koukáme . po akcích *smích*
4. Míša: *smích*
5. Jana: jsem se smála .. a měla [by jsi za] to flašky tři tak jsem se smála a já říkám hmm tak vítej v klubu . my taky pijeme [tyhle tu cenovou] kategorii . jinak
6. Míša: [to jo] .. *smích* [jo jo jo]
7. Jana: no ale [můžu] říct že teď kon těch sladkejch co jsme kupovali @@ .. v . tom Penny tak nějak na chuť nepřicházím docela mi [chutná tohle] vod toho vinaře .. a vono je teda dražší

V příkladu 3 Jana v 1. replice volně přechází od tématu věnovanému budoucímu divadelnímu představení k tématu vína skrze historku od kolegyně. Mluvčí Míša ve 2. replice svými souhlasnými *hmm* ukazuje zájem o historku i nadcházející téma. Jana ve 3. replice na tento projev zájmu reaguje a pokračuje v rozvíjení historky. Ve 4. replice Míša svým smíchem podtrhuje vtipnost situace s nadsazenou cenou vína v divadle a otevírá tak prostor pro další konverzaci na toto téma. Mluvčí Jana tedy této reakce využívá a rozvíjí téma vína dále v následujících replikách.

Příklad 4:

1. Míša: a velice vážně uvažuji .. o tý Lidl aplikaci . na příští tejden maj dobrý akce .. vždycky třeba pět plus jedna . a to já nakoupím *smích*
2. Jana: *smích*
3. Míša: ne ale tak třeba jedna plus jedna nebo dva plus jedna tam maj no .. [na rýži . všechno]
4. Jana: [a to taky musíš mít ?] .. taky to je na to někdy [to nemaj]

V příkladu 4 vidíme situaci, kdy Míša v 1. replice zavádí nové téma týkající se aplikace do obchodu Lidl, k přijetí tohoto tématu stačí pouhý smích Jany ve 2. replice, protože smíchem Jana značí svůj zájem o téma. Míša ve 3. replice téma rozvíjí dále a Jana v replice 4 již reaguje verbálně.

3.1 Střídání témat v rozhovoru

3.1.1 Zavádění nového tématu

V předchozí části jsme se již krátce zmínili o jedné z možností, jak mluvčí s tématy zacházejí – jejich zavádění. Pro zavádění nového tématu je možné vyčlenit určité podtypy uvedené níže. U každého podtypu uvádíme v závorce i analogický anglický termín ve studii Tryggvason (2004).

První typem je zavedení *zcela nového, nečekaného tématu* (odpovídá encyclopedic topic v Tryggvason (2004)). Tento typ se dá definovat jako téma nijak nevázané na cokoli z dosavadní konverzace, dění kolem či účastníky konverzace. Takovým tématem je například svatba v příkladu 5, kdy si v 1. replice mluvčí Jana náhle vzpomene na svatební fotky a chce je své dceři ukázat. Zavedení tohoto tématu nevyvolalo ani nepřipomenulo nic, co se při obědě dělo, ani nic, o čem by ostatní

hovořili. Toto téma hned ve 2. replice Míša přijímá souhlasným *hmm* a ve 4. replice již Míša reaguje verbálně a vyjadřuje svůj zájem o fotky.

Příklad 5:

1. Jana: [a já] ti ukážu fotky . posílala mi .. jsou na svatbě . já nevím jestli je to dcera . toho jejího .. nového manžela
2. Míša: *hmm*
3. Jana: nebo jestli její nevím
4. Míša: to [jo to já se podívám]
5. Jana: [a . vona je těhotná] má . nevím jestli za [měsíc] родit
6. Míša: [jo jo]

Dalším typem je téma, které se nějakým způsobem týká účastníků konverzace – například jejich plánů, minulých událostí, zážitků apod. – *téma vztahové k rodině* (Tryggvason (2004) užívá termín *immediate family concern topic*). Za takové téma můžeme považovat například blížící se advent, na který upozorňuje mluvčí Honza v příkladu 6 ve své 1. replice.

Příklad 6:

1. Honza: a [třetího je první adventní neděle]
2. Michal: [a já na to nemám čas]
3. Míša: no jdi s adventní nedělí do Prčic
4. Honza: [nemůžu]

Poslední typ nově zaváděného tématu je *téma lokální*, tedy téma bezprostředně se týkající prostředí a/nebo situace (Tryggvason (2004) jej označuje jako *setting topic*). Takové téma zavádí Honza v příkladu 7, kdy v 1. replice ostatní upozorňuje na to, že si na talíři nechali rozmarýn, ale on jej snědl – komentuje tedy přímo část jídla, které měli ten den všichni k obědu. Ve 2. replice Jana okamžitě reaguje, že se nic neděje a ve 3. replice se Míša diví tomu, o čem Honza a Jana mluví, což jí Jana vysvětluje v 6. replice.

V terminologii Hoffmannova et al. (1999) pro mnoho promluv tohoto typu platí název „vložené“ či „postranní“ sekvence. Jedná se zpravidla o promluvy týkající se

situace pohoštění, zdvořilého upejpání se („Nedělej si škodu.“) apod. Tato terminologie se pro náš výzkum však příliš nehodí, jelikož se týká zejména návštěv a náš výzkum se týká jedné rodiny, která spolu po většinu trvání výzkumu také bydlí. V takovém typu rozhovoru se „vložených“ sekvencí mluvčí nedopouštějí.

Příklad 7:

1. Honza:[vy jste to všichni] dávali na stranu já jsem to normálně sněd
2. Jana: jo ? . no vono to nevdá že to sníš ale .. to asi není dobrý
3. Míša: co ?
4. Honza:to bylo dobrý [s těma bramborama]
5. Míša: [co ? co není dobrý ?]
6. Jana: [rozmarýn]
7. Honza:[tohle]

3.1.2 Přerušování či ukončení tématu

Poté, co je jakýkoli typ výše zmíněných témat zaveden (= přijat alespoň jedním komunikačním partnerem), je téma určitou dobu v rozhovoru udržováno, až je nakonec přerušeno či ukončeno.

Ukončení / uzavření tématu může probíhat díky naučeným formulacím (Hoffmannova et al. 1999) „takže tak“ či „no to neřeš“ nebo se může z hovoru vytrátit samovolně (například vyčerpáním všeho, co téma nabízí) či jej může jiné téma přerušit.

Vzhledem k tomu, zda bylo téma ukončené úplně či jen přerušené na určitou dobu a do rozhovoru se později vrací, je možné opět vyčlenit několik typů ukončení témat. Podle Abu-Akela (2001) se jedná o: A) *téma zcela ukončené či přerušené* (tedy téma, které bylo úspěšně zavedeno a opuštěno nebo bylo přerušeno jiným tématem a mluvčí se již k tomuto původnímu tématu nikdy nevrátili)

B) *téma nepřerušené a ukončené* (tedy téma zcela vyčerpané a ukončené)

C) *téma přerušené, znovuzavedené a opuštěné* (tedy téma, do kterého bylo vloženo jedno či více dalších témat, mluvčí se k němu později znovu vrátili, ale nebylo řádně ukončeno)

D) *téma přerušené, znovuzavedené a ukončené* (tedy téma, do kterého bylo vloženo jedno či více dalších témat, ke kterému se mluvčí později znovu vrátili a bylo následně řádně ukončeno)

Pro znovuzavádění tématu, se kterým pracuje typ C a D, můžeme ještě vyčlenit různé typy samotného procesu znovuzavedení. Jedná se o: 1) *rekontextualizované zavedení tématu* (recontextualized topic initiation v Tryggvason 2004) – tedy znovuzavedení, které vyplývá z bezprostředně předcházejícího diskurzu

2) *znovu zavedené téma* (reinitiated topic v Tryggvason (2004)) – tedy návrat k tématu ze vzdělanějšího diskurzu

3) *zavedení tématu souvisejícího se stávající situací* (situation-triggered topic initiation v Tryggvason (2004) a jako local topic v Erickson (1982)) – tedy znovuzavedení, které je nějak vázáno na místo a čas. Patří sem například okřiknutí domácího zvířete nebo reakce na něco, co se právě událo.

4) *nezávislé zavedení tématu* (unachored initiation v Tryggvason (2004) a displaced topic v Erickson (1982)) – tedy znovuzavedení tématu, které nijak nesouvisí se situací ani s právě probíhajícími tématy v rozhovoru.

Erickson (1982) vyčleňuje v rámci své terminologie typy pouze 3 – dva z nich odpovídají typu 3 a 4, které jsme již zmínili výše. Třetím typem u Ericksona je tzv. mediating topic – jedná se o téma týkající se kontextu večeře. Tento typ zahrnuje například nandávání jídla, nalévání vody, žádosti o sůl apod. V naší studii bychom i mediating topics přiřadili ke 3. typu – tedy zavedení tématu souvisejícímu se situací. Klíčová je pro nás motivace pro znovuzavedení a doba, která uplynula mezi předchozím zavedením tématu.

3.1.3 Návrat k tématu

Vzhledem k tomu, že všechny rozhovory u společného jídla, které v rámci našeho výzkumu byly zkoumány, jsou zpracovány ve své úplnosti, můžeme s jistotou mluvit o tom, zda se někdo z mluvčích k tématu v rámci rozhovoru vrátil či nikoli.

Pozastavíme-li se u znovuzavádění témat z předchozí podkapitoly, můžeme na základě předchozích výzkumů týkajících se rozhovorů v češtině (Hoffmanova et al. 1999) upozornit na to, jak čeština s návraty tématu pracuje. Hoffmanova et al. (1999) zjišťuje, že velmi často se pro návrat k tématu v češtině využívá zájmeno *ten*. Právě toto ukazovací zájmeno v příslušném rodě může upozornit na to, že se vracíme k nějaké konkrétní dříve vyslovené myšlence jako tomu je v příkladu 8, kdy Jana v 1. replice podtrhuje, že se potřebuje vrátit k polévce, aby věděla, jestli zbyla – využívá spojení „ta polívka“.

Příklad 8:

1. Jana: [ta polívka] je snědená ? je to tak
2. Honza:jo
3. Míša: já nevím

Návrat k tématu může proběhnout i zopakováním předchozí myšlenky, verbálním upozorněním typu „*Kde jsme to byli/skončili?*“ či bez jakéhokoli upozornění. Při návratu k tématu bez upozornění je však důležité, aby i komunikační partneři vnímali tento návrat jako jasně zřetelný. Případné nepřijetí návratu k dříve opuštěnému tématu se do rozhovoru může promítnout v nulové reakci ostatních komunikačních partnerů či může být ilustrováno dlouhou pauzou. Mezi účastníky může také dojít k nějakému zmatení z návratu k tématu po delší časové odmlce, které může být ilustrováno v upozornění ze strany posluchačů – např.: „*Jo ty už zase mluvíš o tomhle?*“ – tímto mluvčí dává najevo, že by jako posluchač ocenil nějaké verbální upozornění na toto znovuzavedení dříve opuštěného tématu, byť třeba jen v podobě onoho ukazovacího zájmena.

Takové nepřijetí návratu k tématu probíhá většinou bez povšimnutí či upozornění kohokoli z účastníků rozhovoru. Nicméně v příkladu 9 ukazujeme, jak si jeden z mluvčích uvědomuje, že se mu nepovedlo téma do rozhovoru vrátit ani po vyřčení otázky, a dokonce na to i verbálně upozorňuje.

Příklad 9:

1. Michal: <CT plavba pravidelnou linkou .. plavba dospělý dítě .. pirátská plavba>
2. Míša: hmm
3. Jana: hele nevím Míšo jestli budeš chtít [nějaký ty] .. [ty květy macešky] na vylosování já to budu vyhazovat
4. Honza: [počkat] a nebyli už jsme tam náhodou [s babičkou jednou ?]
5. Míša: jo tak mně nějaký . schovej
6. Jana: no tak si [vodškubni já to (nepoznám)]
7. Honza: [nebyli jsme] tam náhodnou jednou s babičkou už ?
8. Michal: [ř*] .. řekněte mi co s tím .. koprem vole
9. Míša: [nic . já jsem si naplnila krabičku vzala jsem si třeba dvacet trsů]
10. Jana: [no]
11. Honza: [díky za odpověď]

V příkladu 9 ukazujeme situaci, kdy se od tématu plavby z 1. a 2. repliky opouští, protože do rozhovoru přichází nové téma macešek ve 3. replice. Honza ve 4. replice chce rozhovor stočit zpět k plavbám a ptá se, jestli už tam prarodiče dříve nevzali. Nicméně jak replika 5, tak replika 6 se věnuje maceškám. Honza v 7. replice parafrázuje svou otázku, ale místo odpovědi v replice 8 vystupuje Michal s návratem k tématu kopru, na což reagují obě ženy v replikách 9 a 10. Honza tedy v 11. replice ukazuje svou frustraci ze dvou nepřijetí znovuzavedení tématu slovy „díky za odpověď“. Ani tehdy se však k plavbám nikdo další nevrací.

Velmi zajímavým upozorněním na znovuzavedení tématu je využití nějakého klíčového slova. Takovým slovem je *program* v příkladu 10. V rozhovoru se dříve objevilo téma návštěvy v Praze, kterou chce Jana s Michalem spojit s divadelním představením, kam se chystají. Toto téma však mluvčí opustili a nyní ho v první replice v příkladu 10 Míša vrací zpět do konverzace tím, že se ptá na další program v rámci této návštěvy. Ačkoli přímo toto slovo (či jeho synonyma) nebylo v rámci tématu návštěvy dříve zmíněno, je jasné, že se „program“ týká této konkrétní návštěvy. Mluvčí Jana to ihned pochopí a v 2. replice reaguje, že musí program ještě vymyslet.

Příklad 10:

1. Míša: no a co máte jinak za program ?
2. Jana: hmm . musím něco vymyslet

3. Míša: [hmm]
4. Jana: [já bych] našla .. klíd'o píd'o pak nějakou bud' si můžem sednout jenže kdy bysme měli u vás kafe tak zas nemůžem do nějaký kavárničky . no spíš se podíváme já nevím kde je to divadlo .. jestli je něco jakoby [podél]

3.1.4 Hlavní téma, vedlejší téma a křížení

Při střídání témat v rozhovoru, na které se zaměřujeme v podkapitole výše, je vhodné upozornit, že témata vložená mohou mít charakter takzvané krátké vložené odbočky = side-sequences (Hoffmannova et al. 1999). Tyto odbočky většinou trvají jen pár replik a mluvčí se po jejich ukončení bez problému vracejí k tématu, které předcházelo. I u odboček však stále platí, že se ke konverzaci musí zapojit alespoň 2 mluvčí, abychom s nimi pracovali jako s (vloženými) tématy a započítávali jsme je do naší studie. V případě, kdy bude například jeden z mluvčích mluvit ke zvířeti a ostatní se k domácím mazlíčkovi nijak neobráti ve svých replikách, považujeme tuto odbočku za neúspěšné zavedení tématu. V rámci celé práce chceme udržet jednotnou definici jak pro zavedená, tak pro znovuzavedená témata nehledě na charakter těchto témat.

V některých rozhovorech je také možné vyčlenit jedno určité téma, kterému se mluvčí věnují téměř celou dobu hovoru s případnými občasnými odbočkami či vloženými tématy (Hoffmannova et al. 1999). Zářným příkladem takové situace je Nahrávka 1, kdy je základním / hlavním tématem stěhování. Toto téma začíná již 11. replikou, kdy mu zprvu není věnováno příliš pozornosti, ale od repliky 134 se stává tématem nejvýraznějším, ke kterému se mluvčí vždy vrátí. Téma stěhování se objevuje celkem ve 311 replikách a tímto tématem také rozhovor v Nahrávce 1 končí – jakmile je téma vyčerpáno, je vyčerpán i rozhovor a všichni mluvčí odcházejí od společného stolu.

Posledním jevem, který nemůžeme opomenout, je křížení témat. U počtu mluvčích vyššího než 3 může docházet k občasnému rozdělení mluvčích do dvou skupin s dvěma různými tématy, která se v rozhovoru prolínají či probíhají paralelně. Občas se z tématu jedné skupiny stane téma společné pro všechny přítomné mluvčí, jindy se témata obou skupin vyčerpají a je započato téma nové, společné (Hoffmannova et al. 1999).

Neméně zajímavá je však situace, kdy jen jeden z účastníků lpí na určitém tématu nehledě na to, o čem mluví ostatní. Některé takové případy můžeme považovat za

neúspěšné zavedení, jak ilustruje příklad 11. V případě přijetí tématu lze mluvit o (znovu)zavedeném tématu křížícím se s tématem novým. Toto křížení ukazujeme v příkladu 12. Křížení témat však u rodinného stolu netrvá déle než pár minut (Hoffmannova et al. 1999).

Příklad 11:

1. Michal: rozkládací pohovka .. jednu bych měl
2. Jana: ježiši jakou ?
3. Dlouhá pauza
4. Michal: vlastně ta není rozkládací
5. Míša: no . nevím patro .. člověče
6. Michal: je z [Ikey]
7. Míša: [no ale to je fakt] velký teda
8. Michal: [je]
9. Míša: [kuchyň]
10. Michal: <PT tak nevím patnáct let stará>
11. Jana: *smích* no tak to už b* .. nic nevydrží z Ikey a ještě patnáct let [stará]
12. Michal: [trošku] prosezelá

V příkladu 11 si můžete všimnout, že mluvčí Míša se snaží v 1. replice dořít jedno z dávno opuštěných témat – polohu bytu (resp. patro, ve kterém se nachází) a když se k patru nikdo nevrací, chce Míša v 7. replice nahodit jiné opuštěné téma – téma (překvapivé) velikosti bytu – opakuje, že *to je fakt velký*. Slovo „fakt“ by mohlo přitáhnout k tématu pozornost a vyvolat reakci, ale neděje se tak. Druhý pokus o nastolení tohoto tématu je už slabší – Míša v 9. replice definuje ono „to“ ze 7. repliky jako kuchyň. K tématu se však ani tehdy nikdo nepřipojí a je tedy nepřijaté. Mluvčí Jana a Michal se celou dobu věnují tématu pohovky v replikách 2, 4, 6, 8, 10, 11 i 12.

Příklad 12:

1. Jana: hmm . ale jako dítě jsem tam možná byla nevím . ale já si myslím že na Zvíkově přímo ne
2. Dlouhá pauza
3. Míša: mě by zajímalo jak funguje tohleto
4. Dlouhá pauza
5. Michal: no ty [vole tady]
6. Honza: [ještě to rozbiješ] *smích*

7. Michal: tady je že si můžeš [pronajmout tu loď] .. pro sto dvacet . pět tisíc osob tady .. [tady na padesát šest] osob že si můžeš za deset tisíc na hodinu .. [to nechceme]
8. Míša: [hmm . to nechci] . budete jak . [v tom (Rustu)] .. [hmm] .. to je dobrý

V příkladu 12 se v první replice objevuje původní téma – téma plavby lodí. Od něj se po dlouhé pauze opouští a Míša tak ve 3. replice zavádí nové (lokální) téma, kdy komentuje retro ukazatel počasí v podobě panáčka a panenky. Chvíli to vypadá, že toto téma však nebude přijato, protože opět následuje dlouhá pauza, ale jelikož Míša panáčka a panenku na okně zkoumá, Honza začne v 6. replice upozorňovat na rizika spojená s touto akcí. Michal se mezitím v 5. replice snaží vrátit k tématu plaveb za pomoci citově zabarveného *ty vole*. V 7. replice tuto myšlenku rozvíjí dále. Míša pak ještě na začátku 8. repliky dodá komentář, že *to nechce* = nechce rozbít panáčka a panenku, ale ve zbytku repliky přijímá návrat k předchozímu tématu a ukončuje tak krátké křížení témat.

4 Metoda

V rámci této diplomové práce vzniká kvalitativní výzkum – zaměřujeme se na jednu českou čtyřčlennou rodinu. Studie se týká rozhovorů u společného jídla, kde se tito členové více či méně zapojují do společné konverzace. Nahrávající osoba je součástí této rodiny a vystupuje ve všech rozhovorech. Před uskutečněním první nahrávky byli ostatní členové nahrávání upozorněni na přítomnost nahrávacího zařízení po dobu několika následujících měsíců a od všech byl udělen souhlas s nahráváním a využitím nahrávek pro účely naší práce.

U přítomnosti výzkumníka v rámci sběru dat je nutné se pozastavit nad tzv. *observer's paradox* (Labov, 1972) neboli paradoxem pozorovatele. Jedná se o jev, kdy je samotná zkoumaná skutečnost ovlivňována přítomností pozorovatele, výzkumníka (ač mnohdy nevědomky). Cukor-Avila (2000) zmiňuje, že vliv může mít nejen řeč výzkumníka, ale i jeho rasa, pohlaví atd.

My jsme se snažili paradoxu pozorovatele vyhnout hned několika kroky. V prvé řadě pomohlo, že několik členů rodiny již bylo nahráváno dříve pro jiné studijní účely a přítomnost nahrávacího zařízení pro ně tedy nebyla tolik nezvyklá jako pro

někoho, kdo se s nahráváním ještě nesetkal. Pozorovatelka také nahrávala téměř každé společné jídlo, při čemž ani ona sama nevěděla, které z nahrávek budou využity, protože vyřazovací proces probíhal čistě na základě kvality nahrávek ve vztahu k okolnímu hluku atd. Nikdo z účastněných tedy „nedrží tvář“ a nechová se při nahrávání jinak, jelikož se tento proces brzy stal každotýdenní součástí hodování u společného stolu.

Dále pomohl také fakt, že nahrávající je členkou rodiny. Není tedy pro nikoho cizím člověkem a potenciálním narušitelem, který zkoumá a pozoruje chování u stolu. Rodina se tím pádem nemusí nijak přizpůsobovat přítomnosti dalšího člověka. Pro samotnou nahrávající je pak stěžejní se chovat a mluvit přirozeně, čemuž opět pomáhá množství pořízených nahrávek, z nichž byla využita menšina.

Již jsme zmínili, že všichni účastníci rozhovorů dali k nahrávání souhlas. I při procesu vysvětlování, že budou pořizovány nahrávky, a získávání souhlasu bylo dbáno na to, aby nebylo zacházeno do detailů ohledně využití nahrávek – bylo zmíněno, že se jedná o nahrávky do školy, ale nebylo zmíněno, že se jejich zkoumání bude týkat střídání témat. I tímto způsobem jsme přispěli k přirozenému střídání témat v rozhovoru.

Co nejvíce přirozené rodinné rozhovory byly nahrávány v čase oběda, který se (v závislosti na pokrmu a dni v týdnu) pohyboval mezi půl jednou a půl druhou odpoledne. Nahrávky byly pořizovány v období od července 2023 do března 2024 a byly zvoleny 4 nejkvalitnější nahrávky v rozsahu od 30 do 63 minut o celkové délce 3 hodiny. Tyto nahrávky byly přepsány ve své úplnosti v souladu s (lehce upravenými) pravidly pro přepis pro korpus Ortofon (Cvrček & Richterová, 2024), kterým se věnujeme podrobně v části 4.3.

4.1 Materiál

Výše jsme se již zmínili o počtu mluvčích zahrnutých do našeho výzkumu a v této části naší práce se právě na ně zaměříme. Všichni čtyři účastníci rozhovorů v našem výzkumu jsou rodilými mluvčími češtiny, v České republice žijí celý svůj život a v zahraničí nikdy nepobývali déle než dva týdny vkuse.

Rozhovorů se účastní dva rodiče ve věku 47 a 52 let. Oba mají dokončené středoškolské vzdělání zakončené maturitní zkouškou. Matka strávila celý život ve

Středočeském kraji, otec v něm vyrostl, ale období od základní do střední školy strávil v kraji Plzeňském, odkud se později stěhoval zpět do Středních Čech.

Z mladší generace máme rovněž dva zástupce – dceru ve věku 25 let s dokončeným bakalářským vzděláním a syna ve věku 16 let s dokončenou základní školou. Oba se ve Středočeském kraji narodili a navštěvovali zde základní i střední školu. Syn ve Středních Čechách stále žije a dcera se v pozdější fázi výzkumu stěhuje do Prahy. Nicméně tento (dosud) krátký pobyt by neměl mít žádný vliv na její jazyk či slovní zásobu.

Všechny rozhovory u společného jídla jsou vedeny v češtině, kromě které se zde výjimečně objevuje slovenština „to si nepamätám“ či pár anglických výrazů „water“ (jako část názvu oblíbené kapely dcery, kterou otec komentuje). Vyjadřování v cizím jazyce je vždy speciálně označeno viz pravidla, v podkapitole 4.3.

4.2 Sběr dat

Nahrávky rozhovorů byly pořizovány pravidelně – nahráváno bylo téměř každé společné jídlo. K nahrávání bylo využito zařízení Sony ICD-UX522 zapůjčené Ústavem Českého národního korpusu. Jedná se o menší zařízení, které bylo umístěno přímo na jídelním stole a často zde byla snaha jej uschovat za nějakou dekoraci či do ní, ale, jak již bylo zmíněno výše, nahrávání probíhalo velmi často a v dlouhodobém časovém úseku, takže všichni účastníci byli na přítomnost tohoto zařízení dostatečně zvyklí.

Nahrávky byly pořízené ve formátu WAV s 16bitovou lineární pulzně kódovou modulací (LPCM) a vzorkovací frekvencí 44,1 kHz.

Dvě nahrávky pořízené v rané fázi nahrávání byly z výzkumu hned vyřazeny z důvodu verbálního upozornění na přítomnost nahrávacího zařízení. V jednom z těchto případů dokonce jeden z mluvčích vzal nahrávací zařízení ze stolu a zkoumal, zda nahrává. Tyto nahrávky jsou pochopitelně nepoužitelné kvůli ovlivnění přirozenosti chování všech zúčastněných.

4.2.1 Průběh společného rodinného stolování

Pro námi testovanou rodinu jsou společné obědy záležitostí každého víkendového či svátečního dne. Všichni členové rodiny spolu na začátku výzkumu bydlí, v průběhu výzkumu se dcera stěhuje (plánování stěhování ilustruje Nahrávka 1) a vrací se domů několikrát do měsíce na období od pátku do pondělí.

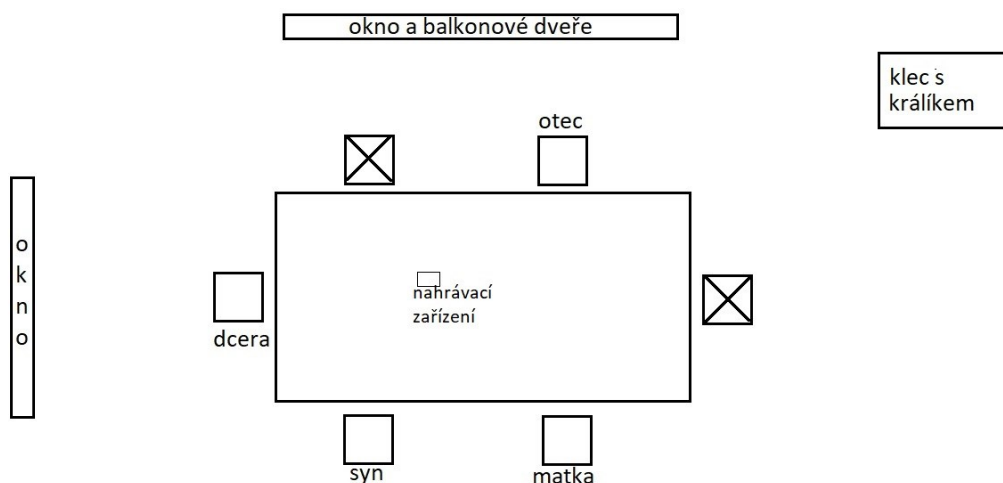
Každý oběd vaří matka s příležitostnou výpomocí někoho z dětí. Prototypický společný oběd tedy začíná tím, že matka z kuchyně volá ostatní rodinné členy ke stolu, ti se postupně scházejí u kuchyňské linky, kde si nandávají připravený pokrm. Mnohdy se někdo se svým příchodem opozdí, což ostatní členové komentují (viz příklad 13 na konci tohoto oddílu).

Obědy se skládají zpravidla z hlavního chodu tvořeného masem a přílohou, který příležitostně doplňuje polévka či dezert.

Mezi půl jednou a druhou hodinou odpolední usedají členové rodiny ke stolu na svá stálá místa zobrazená v diagramu níže. Na diagramu je také vyobrazena klec s králíkem, ke kterému se často konverzace obrací. V místnosti se u většiny společných jídel vyskytuje i kocour, který se snaží vyloudit svůj podíl jídla a jednotliví členové rodiny to mnohdy komentují.

Jídelní stůl je vždy čistě uklizen, ale není na něm ubrus. Čas od času se na stole nachází váza s květinami a v období Vánoc ho zdobí adventní věnec a jiné dekorace. Součástí běžného víkendového oběda však nebývá žádné speciální prostírání ani ubrousky. Ke stolu si každý nese svůj příbor, nápoj i talíř s jídlem z kuchyňské linky.

Délka prototypického oběda se pohybuje okolo půl hodiny až hodiny a půl v závislosti na tom, jak se vyvíjí konverzace. V průběhu stolování se od stolu zvedá pouze matka, a to pouze v případě, že je třeba něco v rámci oběda dodělat (například upéct palačinky, které byly součástí oběda v Nahrávce 4). Jakmile jednotliví členové dojí svou porci a případný dezert, je běžné, že od stolu odcházejí a zase se k němu vracejí. Společný oběd končí až ve chvíli, kdy se všichni členové rozejdou každý svým směrem. S neodnesenými talíři tak mnohokrát sedí ještě několik desítek minut a konverzuji dále.

OBRÁZEK 1 - DIAGRAM RODINNÉ JÍDELNY

Příklad 13:

1. Jana: [jau .. jau] .. Honzík ještě nemá čas jo ? nebo [co]
2. Michal: [ne]
3. Jana: hmm .. já už jsem myslela že bude v jednu ale já než jsem vo* ty š* mrňky voloupala na na to

4.3 Zpracování nahrávek

Jak jsme již zmínili, všechny nahrávky byly přepsány ve své úplnosti, ale v rámci hlavního textu diplomové práce z přepisů pochopitelně uvádíme pouze příklady. Nicméně všechny prepisy jsou součástí příloh k této diplomové práci a citované příklady jsou v nich zvýrazněné kurzívou. Každý čtenář si tak může přečíst celé transkripty nahrávek.

Pro zpracování našich nahrávek bylo důležité zvolit si pravidla přepisu. Prioritní bylo vybrat takový přepis, který bude snadno čitelný pro každého čtenáře, ale zároveň zachytí přirozenost jazyka. Rozhodovali jsme se mezi dvěma manuály pro přepis – pravidly přepisu pro korpus Ortofon (Cvrček & Richterová, 2024), která slouží k přepisu přirozených nepřipravených rozhovorů, a pravidly pro korpus DIALOG (Kaderka & Svobodová, 2006), která slouží pro přepis diskuzních televizních pořadů. Oba manuály pro přepis mají stejný cíl – zachytit přirozenou řeč v čtenářsky přijatelné podobě.

Níže uvádíme krátké shrnutí shod a rozdílů v rámci těchto manuálů a v další části popisujeme pravidla, která byla pro přepis zvolena (a částečně modifikována).

4.3.1 Srovnání manuálů pro přepis nahrávek

Oba manuály používají k přepisu latinku a malá písmena. Pravidla pro přepis pro korpus Ortofon však velká písmena povolují u vlastních jmen a názvů, pravidla přepisu pro DIALOG nikoli.

Interpunkce je využívána v rámci obou přepisů, ale ani v jednom z nich se neřídí pravidly spisovné češtiny, nýbrž slouží k záznamu pauz či intonace. Tečky a jejich počet znázorňují pauzy (. = krátká pauza, .. = delší pauza). Zatímco pravidla pro DIALOG pracují i s třemi tečkami pro znázornění dlouhé pauzy, pravidla pro Ortofon zaznamenávají dlouhou pauzu (= delší než 2 sekundy) jako samostatný segment. V obou pravidlech se znaky pro pauzy oddělují mezerami na začátku i na konci, v DIALOGU se navíc „pauzové tečky“ umísťují do závorek.

Otazník u obou přepisů značí stoupnutí hlasu. Pro pouhé mírné stoupnutí hlasu používají pravidla pro DIALOG jiný znak – čárku. Pravidla pro Ortofon s čárkami v přepisu nepracují vůbec.

DIALOG zaznamenává v transkripci i klesavou intonaci, k čemuž využívá tečku. Tuto tečku na rozdíl od „pauzových teček“ neodděluje mezerou od předchozího segmentu a neumísťuje ji do závorek.

Oba přepisy pracují velmi podobně se závorkami – kulaté závorky značí nesrozumitelný segment, hranaté závorky značí segmenty, které se překrývají (= byly proneseny současně). Přepis pro korpus DIALOG využívá navíc dvojité kulaté závorky pro poznámku přepisovatele – např.: ((smích)). Oba přepisy pracují se špičatými závorkami – DIALOG do nich umísťuje pasáž pronesenou se smíchem, Ortofon za špičaté závorky umísťuje kód pro různé modifikace – SM = se smíchem, PP = s plnou pusou atd.

Ohledně zápisu responzních a hezitačních zvuků se manuály velmi rozcházejí. Pravidla pro přepis pro korpus Ortofon jasně vyčleňují 3 možnosti – hmm pro pozitivní reakce či přitakání, emm pro negativní reakce a nesouhlas a @ (příp. @@) pro hezitační zvuky. Pravidla pro přepis pro korpus DIALOG se místo unifikace snaží zachytit celou škálu možných zvuků – e, ee, eee, eh, ehm, em, hm, mhm,... pro co nejpřesnější ilustraci skutečné realizace.

Pro přepis ortoepicky pronesených slov je v obou manuálech určen ortografický přepis = bez záznamů asimilací znělosti (např.: *z toho* vysloveno jako *s toho*). Číslovky jsou vždy zapsané slovně – v rámci DIALOGU tak, jak byly vysloveny (*štyry*), v rámci Ortofonu ortoepicky (*čtyři*).

V zápisu vokálů se pravidla opět částečně rozcházejí – ani jedna pravidla nezaznamenávají změnu v kvalitě (např.: *nevem* místo *nevím*), ale pravidla pro DIALOG zaznamenávají skutečně pronesenou kvantitu vokálu (např.: krácení u *nevím* pronesené jako *nevim*). Pravidla pro Ortofon délku zapisují tak, jako by byla pronesena ortoepicky.

Největší rozdíly mezi manuály najdeme u redukované výslovnosti. V krátkosti v této části práce zmíníme, že DIALOG se snaží zachytit redukce v souladu se skutečnou realizací, zatímco Ortofon se více drží ortografického zápisu u mnoha redukcí. Pro ilustraci rozdílů použijeme následující smyšlenou větu.

DIALOG: *myslel sem že chce eště dvě kila ale vona dycky chce nějaký prachy a i dybych jí je dal bude vob den chodit pro nějak přídavek*

Ortofon: *myslel jsem že chce ještě dvě kila ale vona vřdycky chce nějaký prachy a i kdybych jí je dal bude vob den chodit pro nějak přídavek*

Ortografický přepis: *Myslel jsem, že chce ještě dvě kila, ale ona vždycky chce nějaké prachy, a i kdybych jí je dal, bude ob den chodit pro nějaký přídavek.*

Nejvíce patrná je jistě nezaznamenaná elize *j* u tvarů slovesa být a u slova ještě v přepisu pro Ortofon. S touto redukcí ani s redukcí hláskových skupin *vžd-* a *kd-* Ortofon nepracuje a nezaznamenává ani skutečně vyslovenou podobu slova nějaký. Je tomu tak z důvodu, že Ortofon se snaží vyvarovat změnám v kořeni slova. Ovšem nespisovné koncovky v přepisu ilustruje vždy. Z příkladové věty vidíme koncovky *-ej* či *-ý*. Dále se jedná i o koncovky sloves jako například *řek, moh, chcu, jedem*. Nespisovné koncovky se zaznamenávají jak v přepisu pro Ortofon, tak v přepisu pro DIALOG. Stejně tak je v obou přepisech zaznamenáno protetické *v*.

V podobném duchu pracují oba manuály také se zkratkovými slovy – DIALOG je zaznamenává tak, jak byla vyslovena. Ortofon používá standardní způsob zápisu – kapitálky (např.: *čevéuté* vs *ČVUT*).

V neposlední řadě je nutno zmínit, že pro přepis v rámci Českého národního korpusu, kam patří i korpus Ortofon, je využíváno několik stop zápisu – stopa ort a stopa meta náležící každému mluvčímu a stopa META týkající se celé nahrávky.

Stopa ort slouží k záznamu verbálních a několika vybraných neverbálních zvuků. Pravidly pro přepis v rámci této stopy jsme se zabývali detailněji výše ve srovnání s pravidly přepisu pro korpus DIALOG.

Stopa meta slouží pro záznam neverbálních zvuků jako je smích, nádech, výdech, kašláním apod. Obecně se jedná o zvuky, které můžeme přiřadit k některému z mluvčích. Do této stopy se zaznamenává i dlouhá pauza, která se přiřazuje k mluvčímu, který mluvil jako poslední před touto pauzou.

Stopa META se týká celé nahrávky a zaznamenávají se do ní neverbální zvuky nepřirazené k žádnému mluvčímu – např.: hluk v pozadí, zvuky z televize, zvuky z rádia apod.

4.3.2 Detailní popis zvolených pravidel pro přepis

Pro náš výzkum, který je zaměřen na témata a jejich střídání v rámci rozhovoru, bylo důležité najít správné vyvážení mezi čistě ortografickým přepisem a výslovnostně orientovaným přepisem (ke kterému by se řadil například zápis pomocí mezinárodní fonetické abecedy IPA, ale i zápis pro DIALOG, který se skutečné výslovnosti snaží přiblížit co nejvíce bez použití speciálních znaků). Zvolili jsme tedy pravidla užívaná pro korpus Ortofon (Cvrček & Richterová, 2024). Kromě orientace na tematickou organizaci je pro nás důležitá i snadná čitelnost transkriptů pro možná další využití v budoucích výzkumech. Dalším důvodem k volbě těchto pravidel bylo i to, že některé z nahrávek, pořízených za účelem zpracování v této diplomové práci, se objeví i v Ortofonu či v rámci jiných nově vznikajících korpusů mluveného jazyka pod záštitou Ústavu Českého národního korpusu. Je tedy dobré transkripty stejných nahrávek v rámci různých médií co nejvíce unifikovat.

Z volby pravidel přepisu vyplývá, že transkripty v rámci této diplomové práce jsou velmi blízké ortografickému přepisu ortoepické výslovnosti s jistými výjimkami. Níže přinášíme shrnutí pravidel pro přepis, kterými jsme se řídili. U každého hůře vysvětlitelného pravidla je doložen příklad skutečné realizace slova a jeho přepsaná podoba v souladu s našimi pravidly.

Nejdůležitějším pravidlem je to, že v přepisu jsou vždy zachycena všechna řečená slova v takovém pořadí, jak byla vyslovena – tzn. včetně přereků, opakování slov či nedořečených slov. Například: *máma ráno v pokoji pro hosta pro hosty . no to jsem [taky říkala]*

Přepis nepoužívá velká písmena na začátku věty. Velká písmena se užívají pro osobní či místní jména a pro zkratky různých organizací v souladu s pravopisem. Například: *[Modřany] Krč [Komořany]*

Přepis neužívá tradiční interpunkci jako je tečka na konci věty, čárky ve větě a otazníky za každou otázkou. Čárky jsou z přepisu naprosto vyloučeny. Tečky hrají roli označení pauzy – jedna tečka značí krátký předěl v řeči, dvě tečky značí delší pauzu (minimálně 120 milisekund, ale méně než 2 sekundy). Otazník značí pouze otázky, které jsou intonační = se stoupnutím hlasu na konci věty. Přepis pracuje i se spojovníkem, který značí nedořečenou výpověď. Všechna interpunkční znaménka se oddělují od sousedících slov mezerou.

Příklady využití interpunkce:

ale už jako trošičku s tím budeme <SM počítat> j* @@ .. jestli .. pátek . sobota . neděle

no já . myslíš že to můžu dělat na ručnících ?

ať si to říká .. [ať si říká právě jak to -]

V přepisu jsou rovněž zachycené hezitace pomocí znaku @ a dlouhá hezitace jako @@. Responzní zvuky mají pro souhlasnou / přitakávací variantu zápis jako „hmm“ a pro nesouhlasnou / odmítací variantu zápis jako „emm“. Jakékoli jiné zvuky značí ampersand. Například: *a sranda čistou hlavu dobrá parta vole váleček [&]*. Zde ampersand značí zvuk podobný písknutí.

Zápis ortoepicky vyslovených slov je ortografický. U nespisovné výslovnosti se vyčleňuje řada pravidel. Ortografický přepis zůstává pro všechny vokály – ať již byly vysloveny krátce místo dlouhé spisovné výslovnosti (například *myslim, rohlik*) či byly vysloveny naopak dlouze místo krátké spisovné varianty (například *nahóře, jéžiš*). Stejně pravidlo platí i pro odlišnou kvalitu vokálů (například „e“ vysloveno

otevřeněji u Moravanů). Ortografický zápis je zachován i u vloženého vokálu například u číslovek *osm, sedm (osum, sedum)* či vloženého konsonantu například u slovesa *jet (ject)*. Například a) vysloveno: *budu muset vodject asi v sedum nebo có*, b) přepsáno: *budu muset vodjet asi v sedm nebo co*.

Elizi počátečního *j* například v paradigmatu slovesa *být (sem, sme)* přepis nezaznamenává. Stejně přistupuje i k elizi u skupiny *kd-* a *vžd-* (*dyby, dycky*). Například: a) vysloveno: *aspoň do tý ložnice pře dybyste tam nic neměli tak - b)* přepsáno: *aspoň do tý ložnice protože kdybyste tam nic neměli tak -*

Pro nepřeborné množství výslovnostních variant složených ukazovacích zájmen typu *tadyten, tenhle apod.* je vytvořen sjednocený seznam vycházející ze spisovného jazyka (*tajten > tadyten, tohlencto > tohleto*). Například a) vysloveno: *A co za to budeš chtít? Noovej iPhone protože jako **tendleten** už se mi seká*, b) přepsáno: *a co za to budeš chtít ? noovej iPhone protože jako **tenhleten** už se mi seká*.

Přepis naopak zachycuje protetické *v* ve všech případech, kde bylo skutečně vysloveno (typ *vokno, navopak*). Například: *no ale tady vodsud to budeme muset vodhadat jenom spolu [tati]*

Shoda se skutečnou výslovností platí u všech typů skloňování a časování (*s malejma dětma dělaj nějakej sport*). Například: *[voni pak] jsou lidi který si tě najmou maj to nastěhovaný nevystěhujou si to musíš [to vystěhovat takže] musej bejt [dva a chlapi že jo]*

V rámci přepisu využíváme kulaté závorky pro špatně srozumitelné segmenty – někdy v nich uvádíme pouze odhadovaný počet nesrozumitelných slov. Do hranatých závorek umísťujeme segmenty pronesené v překryvu – v replice všech mluvčích mluvících současně jsou daná slova v hranatých závorkách. I v případě, že se překrývá jen část slova, je celé slovo umístěno do hranaté závorky. Ve špičatých závorkách uvádíme (se speciálními znaky) nějak modifikovanou výpověď. Například *<SM já vím> ale* znamená pronesení *já vím* se smíchem a *ale* beze smíchu. Celý seznam všech značek objevujících se v našem přepisu naleznete níže v oddílu 4.3.2.1.

Speciální značení má příklonné -s (tys, chtěls, viděls), které je ke slovu připojeno se znakem mřížky / hashtagu (#) – například: *[ty už#s to pil] Honzo tohleto ?*.

Výše zmíněná pravidla pro přepis jsou v souladu s pravidly přepisu pro Ortofon v rámci stopy ort. Tato stopa je pro náš výzkum stěžejní. Naopak většina zvuků v rámci stop meta a META pro nás podstatná není. Z toho důvodu jsme se rozhodli zaznamenávat rozhovory pouze v jedné stopě (analogické ke stopě ort) a v rámci ní značit několik zvuků důležitých pro naši studii. Prvním z nich je smích – ten je totiž důležitou součástí konverzace, ale i tematické organizace – ve chvíli, kdy mluvčí X bude povídat vtipnou historku a mluvčí Y se zasměje, můžeme i toto neverbální vyjádření považovat za přijetí tématu. Smích je v našem zápisu z obou stran označen hvězdičkami a od zbytku výpovědi je oddělen mezerami. Pronesení výpovědi se smíchem i nadále využívá značku <SM>. Rovněž jsme pro jednu nahrávku analogickým způsobem zaznamenali škytání a kašel, protože se na chvíli v rozhovoru tematizují.

Ze stopy meta jsme přesunuli také dlouhou pauzu (delší než 2 sekundy), která v našem přepisu zaujímá samostatnou repliku pro zdůraznění dlouhého předělu v rámci rozhovoru. Tato pauza může naznačovat vyčerpání tématu a navozovat prostor pro vznik tématu nového, proto je důležité ji v přepisu zaznamenat. Příklad 14 krásně ilustruje, jak dlouhé pauzy dávají prostor k zavedení nového tématu. V tomto příkladu se žádné z témat nedaří vymyslet, zavést a udržet. V rozhovoru se proto téměř za každou replikou objevují dlouhé pauzy (zaujímají repliky 3, 5 a 8). Neúspěšné zavádění témat končí ve chvíli, kdy mluvčí Míša v 9. replice přijde s novým tématem týkajícím se hlavního chodu.

Příklad 14:

1. Jana: (všude tátovo [pracovní .. věci])
2. Míša: [ty jo]
3. Dlouhá pauza
4. Míša: ach jo
5. Dlouhá pauza
6. Míša: nemáme <CP taniere>
7. Jana: jsou . v myčce ať si je vyndá
8. Dlouhá pauza
9. Míša: no . to se povedly ty knedlíky

U záznamu zkratkových slov (jako je například DPP) se řídíme jejich orografickým zápisem.

4.3.2.1 Seznam znaků pro modifikaci výpovědi

CT = čtený text

CP = cizojazyčný projev

IM = imitace někoho

MZ = mluví ke zvířeti

PP = proneseno s plnou pusou

PR = přeréknutí se

SM = proneseno se smíchem

5 Výsledky

V této části uvádíme nejdříve shrnutí výsledků získaných v rámci našeho výzkumu jako takového. Jako první se zaměřujeme na frekvenci témat v rozhovoru a jejich charakter (například zda se nějak týkají situace či rodiny). Dále rozebíráme principy zavádění a znovuzavádění témat ve vztahu k tomu, které osoby se v této oblasti nejvíce angažují. Aktivní účast mluvčích na rozhovoru pak s jejich angažovaností v oblasti (znovu)zavádění témat porovnáme. Komentujeme také křížení témat.

Později se zaměřujeme na ukončování (či opouštění) témat a na to, jaká témata se v rozhovoru udržují nejdéle. Jako poslední v rámci první části, která se věnuje čistě našemu výzkumu, rozebíráme využití technologií u rodinných rozhovorů při společném jídle – komentujeme jak často a jak dlouho je nahlíženo do mobilních zařízení a za jakým účelem.

V druhé části této kapitoly srovnáváme naše výsledky s výsledky z předchozích studií a sledujeme, zda se naše (česká) rodina ve svých rozhovorech nějak liší od jiných. Pro všechny odlišnosti mezi výsledky hledáme možná vysvětlení a komentujeme, co vše na tyto odchylky může mít vliv.

5.1 Hustota témat v rozhovoru a jejich charakter

Rodinné rozhovory u společného jídla testované v rámci našeho výzkumu obsahují v průměru 34 témat na rozhovor. Při průměrné délce rozhovoru 45 minut se jedná o zhruba 1 téma na 1,3 minuty rozhovoru. Zatímco některá témata jsou udržována po dobu několika minut, jiná témata mluvčí opouštějí už po pár replikách.

Z Tabulky 1 je zřejmé, že probíraná témata u stolu jsou většinou témata vztažená k rodině. Výjimkou je Nahrávka 3, kde počet témat lokálních (= vztažených k situaci a místu) převyšuje počet témat vztažených k rodině. V této nahrávce mluvčí často komentují jednotlivé komponenty hlavního chodu – krkovic s bramborovým knedlíkem se zelím a/nebo špenátem; dále se obracejí k dekoracím na okenních parapetech či na stole. V 5 ze 13 celkových případů zavedení lokálního tématu se jednalo o zavedení tématu po dlouhé pauze – mluvčí se tedy možná víc než na dlouhodobější téma ke konverzaci zaměřovali na jakékoli téma, které by ostatní zaujalo. Komentování bezprostředního okolí a situace k tomu tedy částečně vybízelo. Všechna tato (úspěšně) zavedená témata se také objevují v první polovině nahrávky, kdy se mluvčí věnují více jídlu než rozhovoru – každý si nandává svou porci, komentuje, jestli mu chutná, příp. nejmladší z rodiny jídlo pitvá.

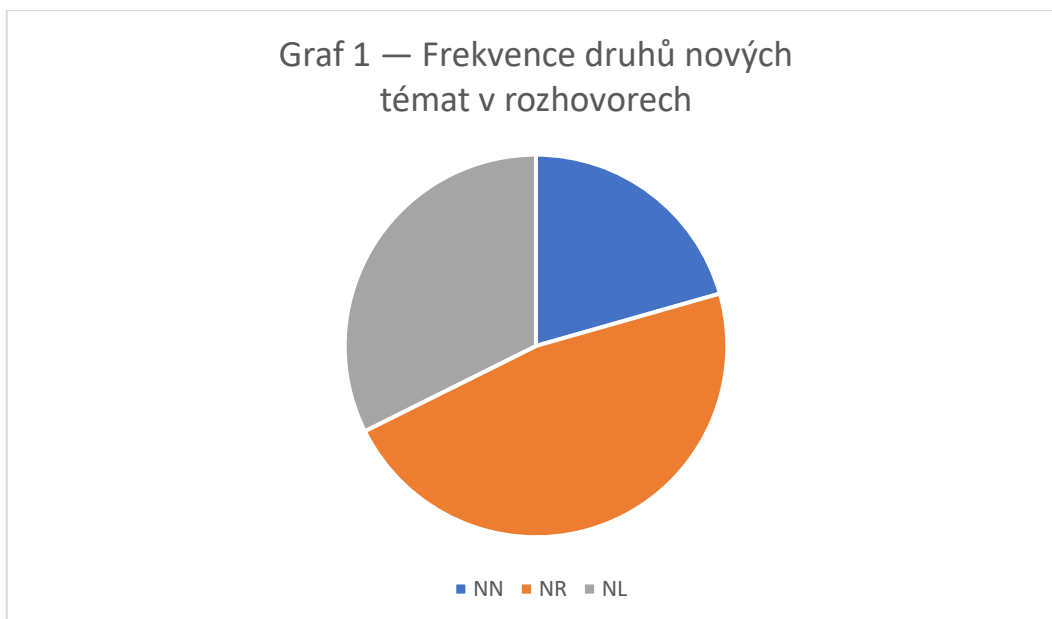
Graf 1 ukazuje rozprostření všech druhů témat napříč nahrávkami. Tendence hovořit zejména o tématech týkajících se rodiny je zde patrná, jelikož tato témata tvoří téměř polovinu všech nově zavedených témat.

TABULKA 1 - POČET NOVÝCH TÉMAT V NAHRÁVKÁCH

Nahrávka	NN	NR	NL ²
Nahrávka 1	8	17	9
Nahrávka 2	4	15	12
Nahrávka 3	7	8	13
Nahrávka 4	8	24	10

² NN = nečekané téma; NR = téma vztažené k rodině; NL = lokální téma

Graf 1 — Frekvence druhů nových témat v rozhovorech

5.2 Znovuzavedená témata a způsoby jejich znovuzavedení

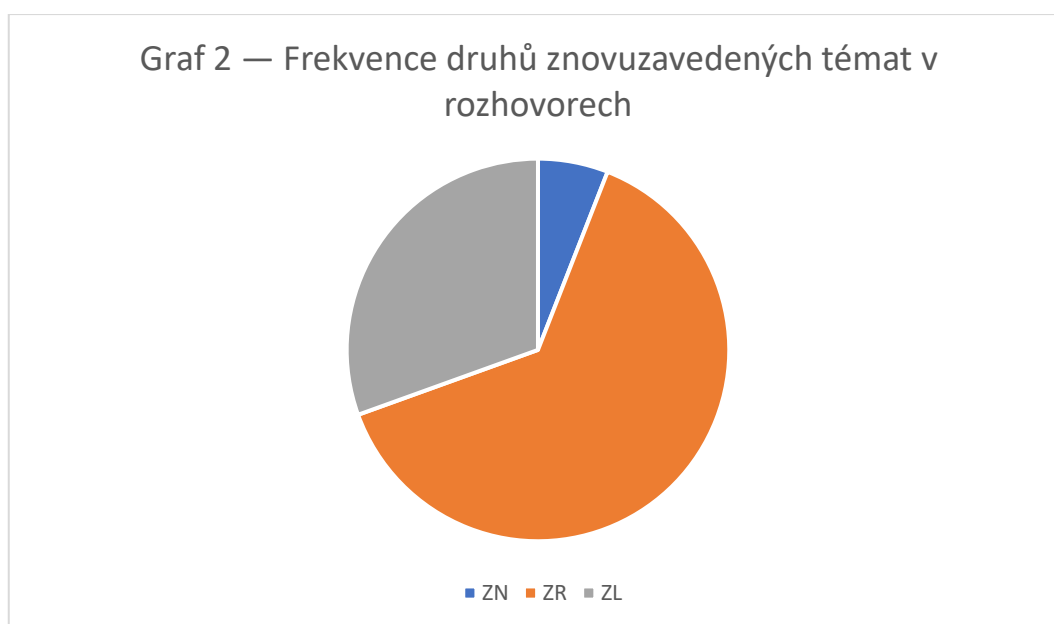
Všechna témata, která byla v rozhovoru zmíněna dříve a byla později opuštěna či přerušena, mohou být do rozhovoru zavedena znovu. Každý návrat tématu do rozhovoru je uveden v Tabulce 2. V Tabulce 2 uvádíme jednotlivé typy znovuzavedených témat v každé nahrávce zvlášť. Celkovou distribuci těchto znovuzavedených témat v rámci celého výzkumu zobrazuje Graf 2.

Z Tabulky 2 je patrné, že co do počtu znovuzavedení vedou témata vztažená k rodině v rámci každé nahrávky. Naopak nečekaná témata se do rozhovorů vrací velmi zřídka. Průměrně se jednotlivá témata vrací 2,6krát, rekordním počtem znovuzavedení se pyšní téma stěhování z první nahrávky, které se v rámci rozhovoru vrátilo 21krát a v rámci naší studie ho tedy označujeme za hlavní téma rozhovoru.

Graf 2 ilustruje souhrn znovuzavedených témat v rámci celého výzkumu a podtrhuje fakt, že ve většině případů bylo znovuzavedené téma vztažené k rodině a že témata nečekaná se do rozhovorů vrací minimálně.

TABULKA 2 - POČET ZNOVUZAVEDENÝCH TÉMAT V NAHRÁVKÁCH

Nahrávka	ZN	ZR	ZL ³
Nahrávka 1	2	39	5
Nahrávka 2	1	10	15
Nahrávka 3	0	10	5
Nahrávka 4	4	17	16

Znovuzavedení tématu může probíhat po krátké době (= rekontextualizované znovuzavedení), nebo se může jednat o znovu zavedené téma ze vzdálenějšího kontextu. Znovuzavedení tématu může být také vyvolané situací či může být toto znovuzavedení nezávislé na čemkoli.

Tabulka 3 uvádí, jaké typy znovuzavedení témat se objevují v jednotlivých nahrávkách, Graf 3 uvádí typy znovuzavedení v rámci celého výzkumu. Z Tabulky 3 jde zřetelně vidět různorodost frekvence typů znovuzavádění v jednotlivých nahrávkách. Zatímco v první a třetí nahrávce se mluvčí k tématům vrací spíše po krátké době, u nahrávek 2 a 4 dřívější téma k rozhovoru znovu přivádí něco, co se v dané chvíli odehrává.

³ ZN = znovuzavedené nečekané téma; ZR = znovuzavedené téma vztažené k rodině; ZL = znovuzavedené lokální téma

Rychlé návraty v první nahrávce lze vysvětlit přítomností hlavního tématu – další témata jsou často jen vložkami, které mluvčí brzy opouštějí. U třetí nahrávky dochází v druhé polovině rozhovoru k podobnému jevu, kdy mluvčí Míša několikrát znovuzavádí a dále rozvíjí téma malování pokojů a mluvčí Michal několikrát znovuzavádí téma okružní plavby – od těchto témat se rozhovor několikrát vzdálí, ale pouze na krátkou chvíli, než tyto dva mluvčí „svá“ témata opět vnesou do řeči.

Vysoké počty situačně vyvolaných znovuzavedení do jisté míry souvisí s počty (nových) lokálních témat v nahrávkách 2 a 4. Rozhovory v obou nahrávkách jsou ovlivněné děním kolem – mluvčí reagují na nedostatek talířů, nově upečené palačinky či okrajky masa, které jsou určené pro kočku. Návraty takových témat jsou tedy částečně diktovány jejich charakterem. Jinými slovy: lokální témata se do rozhovoru vrací téměř výhradně jen, když si jejich návrat žádá aktuální dění.

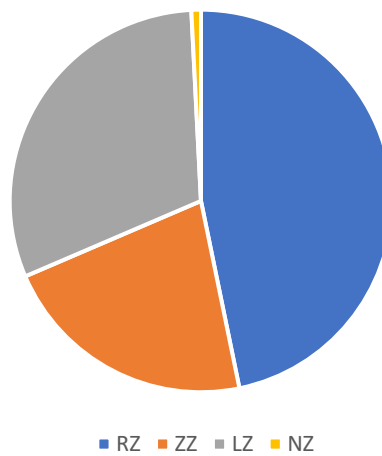
K nezávislému (ničím nevyvolanému znovuzavedení) téměř nedochází. Jedinou výjimku ilustruje příklad 15 a nečekané znovuzavedení tématu procházky.

TABULKA 3 - POČET TYPŮ ZNOVUZAVÁDĚNÍ TÉMAT V NAHRÁVKÁCH

Nahrávka	RZ	ZZ	LZ	NZ ⁴
Nahrávka 1	31	14	1	0
Nahrávka 2	5	5	15	1
Nahrávka 3	8	3	4	0
Nahrávka 4	14	5	18	0

⁴ RZ = rekontextualizované zavedení; ZZ = znovu zavedené téma ze vzdálenějšího kontextu; LZ = znovuzavedení vyvolané situací; NZ = nezávislé znovuzavedení tématu

Graf 3 — Frekvence typů znovuzavádění témat v rozhovorech

Příklad 15:

1. Michal: no fuj to je horko
2. Míša: takže
3. Dlouhá pauza
4. Michal: no fuj to je horko
5. Jana: a ty nepůjdeš na [procházku ?]
6. Míša: [ne] . musím psát diplomku bláznivou
7. Jana: [no já zkusím toho druhýho]

V příkladu 15 ilustrujeme případ, kdy mluvčí Jana v replice 5 zničehonic znovu vrací téma procházky do rozhovoru, aniž by téma procházky cokoli z rozhovoru či situace připomnělo. Všimněte si, že mluvčí Michal se předtím snaží dvakrát neúspěšně zavést téma vysokých teplot v replikách 1 a 4. Mluvčí Míša se v 2. replice ještě věnuje předchozímu tématu rozhovoru. Jana tedy využije situace, kdy se v rozhovoru momentálně žádné téma neprobírá (čemuž nasvědčuje i dlouhá pauza ve 3. replice), ve snaze najít nějakého společníka na tuto venkovní aktivitu. Sama pak v 7. replice zdůrazňuje, že toto téma ještě jednou zavede, až se bude ptát posledního člena rodiny, zda se k ní připojí. K tomu ale dochází již mimo rodinný oběd a mimo nahrávání.

5.3 Způsoby a autoři (znovu)zavádění témat

V předchozích podkapitolách jsme uváděli statistiky spojené s typy nových a znovuzavedených témat, nyní se na tato témata podíváme z pohledu mluvčích, kteří s nimi přicházejí. V druhé části této podkapitoly budeme zkoumat strategie, které mluvčí využívají k zavedení témat do rozhovoru.

V Tabulce 4 ukazujeme, jak se jednotliví mluvčí angažují v zavádění nových témat do rozhovoru v rámci jednotlivých nahrávek. V Grafu 4 ukazujeme celkové poměry mezi mluvčími v rámci celého výzkumu. Mluvčí jsou seřazeni vzestupně podle jejich věku.

Tabulka 4 ilustruje různé tendence v rámci každé nahrávky. V první nahrávce se objevuje očekávaný jev, kdy v oblasti zavádění témat dominují rodiče. I v této nahrávce je však vidět, že starší dcera, které je 25 let, do rozhovoru přináší téměř stejné množství nových témat. Je to právě zmíněný vysoký věk, který může snižovat dominanci rodičů v rozhovoru. Mladší bratr, kterému je 16 let, s novými tématy přichází rovněž dostatečně často, ale jelikož je členem nejmladším, ne vždy jsou zavedení témat úspěšná a ne vždy se chce tento mluvčí se „svým“ tématem nějak angažovat.

V nahrávkách 2 a 3 panuje dominance žen při zavádění nových témat. Dcera zde dokonce přichází s více novými tématy než matka.

Nejpřekvapivější je 4. nahrávka, kde otec z rodiny, očekávaný výrazný mluvčí, přichází jen s jedním novým tématem – tématem počasí. Rozhovoru co do počtu nových témat zde přispívá nejvíce matka.

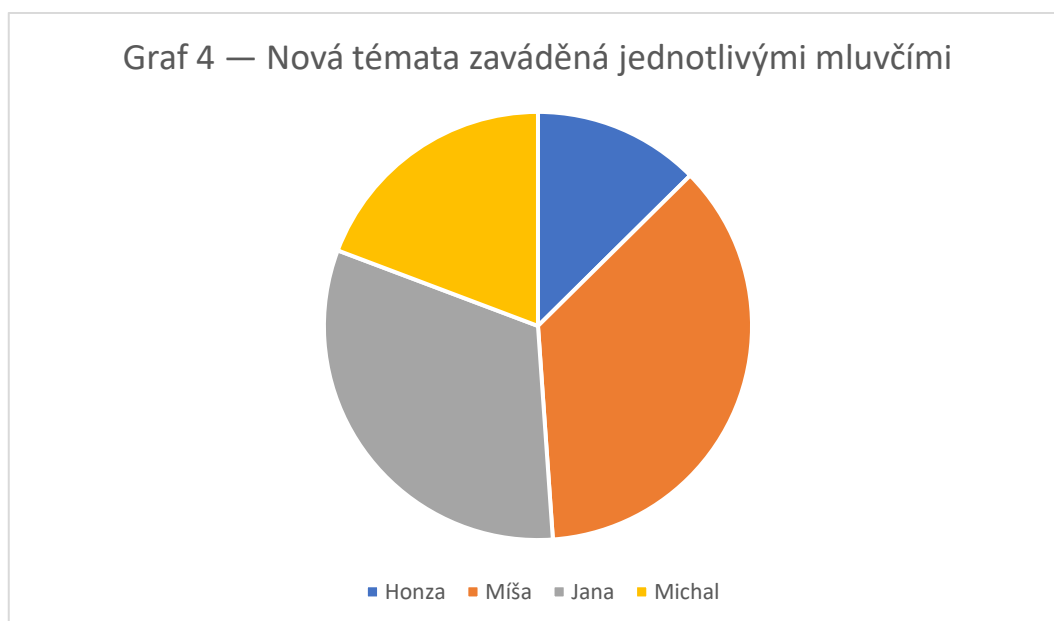
I v Grafu 4 se dominance témat od dcery projevuje a spolu s matkou se nacházejí na prvních příčkách. Synova témata se, podle očekávání, v rozhovorech objevují nejméně. Otcova témata se pro svou silnou variabilitu v počtech v rámci jednotlivých nahrávek nacházejí na třetím místě.

TABULKA 4 - POČET NOVÝCH TÉMAT JEDNOTLIVÝCH MLUVČÍCH

Nahrávka	Honza	Míša	Jana	Michal
Nahrávka 1	6	9	8	11
Nahrávka 2	3	11	8	9
Nahrávka 3	3	13	7	5
Nahrávka 4	5	16	20	1

Graf 4 — Nová témata zaváděná jednotlivými mluvčími

Ačkoli nová témata pocházejí většinou od ženských protagonistek, stojí za to se zaměřit na to, jak se jednotliví mluvčí projevují v rámci znovuzavádění témat. Objeví se zde stejné tendence? Budou muži při návratech k tématům dravější? Výsledky v rámci jednotlivých nahrávek ukazuje Tabulka 5 a v rámci všech rozhovorů dohromady Graf 5.

První a druhá nahrávka se nesou v podobném duchu jako zavádění nových témat – dominují tři nejstarší mluvčí se ženami na prvních místech.

Ve třetí nahrávce se velmi silně angažuje otec z rodiny, který se drží hned dvou výrazných témat – tématu malování pokojů a okružních plaveb. Tato témata zavádí opakovaně a ostatní mluvčí je přijímají.

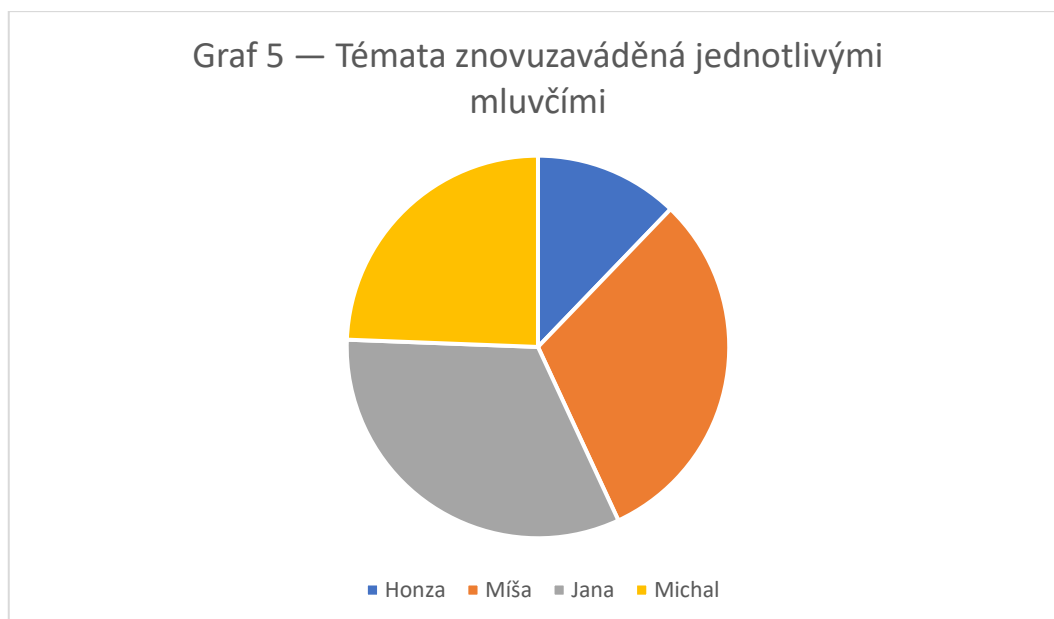
Nejzajímavější je opět čtvrtá nahrávka, kde se oproti předchozím nahrávkám mnohem silněji projevuje nejmladší člen rodiny. Syn se v první části nahrávky často

vrací k lokálním tématům podle toho, jestli si chce zrovna přidat nebo chce okomentovat již nandané jídlo. V druhé části nahrávky má i on „své“ téma telefonu a jeho malé paměti, které vkládá mezi různá jiná témata a vždy úspěšně.

Ačkoli jsou celkové tendence u zavádění a znovuzavádění témat velice podobné, u znovuzavádění je vidět zajímavý rozdíl u poměrů mezi mluvčími – muži jsou u znovuzavádění aktivnější a usilují o probírání „svých“ témat. Matka z rodiny je zde nepatrně aktivnější ve srovnání s dcerou.

TABULKA 5 - POČET ZNOVUZAVEDENÝCH TÉMAT JEDNOTLIVÝCH MLUVČÍCH

Nahrávka	Honza	Míša	Jana	Michal
Nahrávka 1	1	18	14	13
Nahrávka 2	2	9	9	6
Nahrávka 3	2	2	2	9
Nahrávka 4	10	9	15	2

Celkové tendence jednotlivých mluvčích jsou tedy známy, ale k jakým tématům tyto mluvčí obecně inklinují? V Tabulce 6 můžete vidět, že zatímco u syna jsou počty témat spíše vyrovnané s nepatrnou inklinací k lokálním tématům, u dcery s přehledem vedou témata vztažená k rodině. Dcera se v rozhovorech u společného jídla zaměřuje na rodinné historiky a zážitky, ale i budoucí plány ostatních členů rodiny. U rodičů se objevuje tendence upořádání jednoho typu témat vůči

zbylým dvěma – matka se spíše zdržuje nečekaných témat. Matčiny preference se dají vysvětlit poměrně snadno – jako kuchařka instruuje ostatní ohledně nandávání jídla, komentuje, jak se jí oběd povedl, nabízí dezerty či nápoje. Jakožto rodič se také zajímá o životy svých dětí a často se jich ptá na jejich zážitky. Otec dodržuje podobný postup, kdy vypráví historky z práce nebo od sousedů či plány dalších výletů. U otce je však poměrně překvapivá vyšší frekvence témat nečekaných. Tuto volbu může vysvětlit touha konverzovat a přijít s novým tématem, ač toto téma může být zcela nesouvisející s čímkoli a kýmkoli u stolu. Vzhledem k tomu, že ostatní účastníci hovoru tato témata přijímají, je vidět jak otcova autorita v rodině, tak sdílená touha ostatních po konverzaci u stolu nehledě na probírané téma.

Při znovuzavádění témat do rozhovoru jsou tendence napříč účastníky stejné – nečekaná témata se do hovoru nevracejí v podstatě vůbec. Všichni upřednostňují témata vztažená k rodině jakožto ta pravděpodobně nejzajímavější a nejvíce plodná témata. Témata lokální se daří znovuzavádět synovi i matce v poměrně hojném počtu (vůči ostatním typům znovuzavedených témat), což je možné do jisté míry vysvětlit vybíravostí v jídle nejmladšího člena rodiny.

TABULKA 6 - ZASTOUPENÍ TYPŮ (ZNOVU)ZAVEDENÝCH TÉMAT U MLUVČÍCH

Mluvčí	NN	NR	NL	ZN	ZR	ZL ⁵
Honza	5	4	8	1	8	7
Míša	8	29	12	3	29	6
Jana	5	20	18	2	19	19
Michal	10	11	6	1	11	9

Pro zavedení nového tématu mluvčí využívají různé strategie – nejčastěji jde o využití částic *no* či *hele*, jak ilustrují příklady 16 a 17, či ukazovacího zájmena *to* – příklad 18. Jindy se téma přímo týká určitého člena rodiny (či se zavádí kvůli

⁵ NN = nové nečekané téma; NR = nové téma vztažené k rodině; NL = nové lokální téma; ZN = znovuzavedené nečekané téma; ZR = znovuzavedené téma vztažené k rodině; ZL = znovuzavedené lokální téma

němu) a mluvčí si volí strategii oslovení konkrétního člověka, jak ukazujeme v příkladu 19.

Někdy je možné využít zopakování myšlenky, které můžeme také vidět v příkladu 16. Zopakování myšlenky je velmi důležité u zavádění nového tématu v překryvu, protože zajišťuje, že myšlenku opravdu slyšeli a vnímali všichni.

Dalším častým způsobem zavedení nového tématu je upozornění na návaznost mezi předchozím a nově zaváděným tématem, které lze pozorovat v příkladu 20.

Méně často je nové téma nadhozeno do pléna bez žádné zaváděcí strategie v naději, že se k němu někdo další vyjádří. Je nutno podotknout, že tato strategie je úspěšná nejméně a často takový pokus o zavedení nového tématu končí neúspěchem.

Příklad 16:

1. Dlouhá pauza
2. Jana: no . to nevím no .. jak [jako s -]
3. Michal: [Modřany] Krč [Komořany]
4. Míša: [no myslím si] že ty Modřany to jsou
5. Jana: **no** my se musíme hlavně podívat vod kolika je ten .. [věneček]
6. Míša: [ten]
7. Dlouhá pauza
8. Honza: [**v Modřanech** asi bydlí naše učitelka na zsv] a děják
9. Míša: [hmm] .. [ten je podle mě] .. jo ?

Příklad 16 je krásnou ukázkou toho, kdy se po dlouhé pauze rozhodnou mluvit dva mluvčí – každý na jiné téma. Zatímco Jana se v 2. replice vrací k samotnému procesu stěhování a jeho datu, Michal se ve 3. replice (v překryvu s ní) vrací k tématu polohy nového bytu a chce se dozvědět bližší informace. Jakmile Míša v replice 4 odpovídá Michalovi a dodává mu kýženou informaci, Jana v replice 5 přichází s novým tématem – tématem věnečku a nové téma začíná částicí *no*. Zatímco Míša v 6. replice začne odpovídat a zamýšlí se nad časem této události, což v rozhovoru vytváří pauzu (replika 7), Honza se v 8. replice chopí slova a zopakuje součást předchozího tématu – městskou část Modřany. Míša nejdříve v replice 9 bez přemýšlení novou informací odkývá svým *hmm*, na malou chvíli se odmlčí a začne opět odpovídat na téma věnečku, až v závěru repliky se podiví nové

informaci od Honzy, kterou si po chvíli plně uvědomila. Účastní se tak na chvíli hovoru na obě témata.

Příklad 17:

1. Michal: [to jsou speciální] . čínské konektory
2. Jana: [tadyty]
3. Míša: aha
4. Jana: *smích*
5. Míša: tak [to jo]
6. Michal: [no] jsou
7. Jana: všechno čínský .. **hele** půjdeme na procházku
8. Michal: no já nejdu [nikam]
9. Jana: [jo] . půjdeš se mnou

V příkladu 17 vidíme velmi pěknou strategii mluvčí Jany, kdy se dosavadní hovor (repliky 1–6) točil kolem telefonů a nabíječek, toto téma začíná směřovat ke konci, čemuž nasvědčuje výplňková fráze *tak to jo* v replice 5 i zopakování již řečeného *no jsou* v replice 6. Jana v první části 7. repliky rychle uzavírá toto téma konstatováním, že *všechno je* (v dnešní době) *čínské* a hned pomocí částice *hele* přináší nové téma – téma procházky.

Příklad 18:

1. Jana: [radit] a chytřej je totiž každé to je strašně lidí
2. Míša: [hmm]
3. Michal: [no]
4. Míša: [no] . to jo
5. Dlouhá pauza
6. Míša: **to** . mně stačilo když jsme byli na dovolený a musela jsem překládat tý Italce *smích*
7. Jana: já jsem byla .. já s* já nebejvám tak @ rozčilená ale ta měla štěstí že jsem neuměla anglicky

Příklad 18 ilustruje pozvolnější zavedení nového tématu v replice 6. Předchozí téma týkající se úlohy předsedy třídy se chýlí ke konci, mluvčí využívají částice *no* v replikách 3 a 4 pro zamezení ticha v rozhovoru, ale dále téma nerozvíjejí. Po pauze v replice 5 mluvčí Míša s replikou 6 začíná nové téma týkající se předchozí

rodinné dovolené v Itálii. Díky tomu, že svou repliku začíná zájmenem *to*, činí jistý pomyslný můstek mezi těmito dvěma tématy a částečně si tím chce pojistit přijetí tématu předchozí dovolené, což se také děje již v replice 7, kdy Jana přispívá svou emočně nabitou odpovědí.

Příklad 19:

1. Jana: hmm byla to taková ta typická krkovice no
2. Dlouhá pauza
3. Míša: ale chtěla jsem ti **tati** říct .. zapoměla jsem na to ale teď jsem si na vzpomněla s <SM Pohlreichem> .. že .. Kolkopovi teďka tam měli [nějakýho]
4. Jana: [jo] von to táta nepřiklopil jo . [hmm jsem říkala]
5. Míša: [jako nevím jestli bych to pojmenovala] zedník .. ale . prostě na malování . prostě na malování . nechali si vymalovat já nevím jestli celej barák nebo nahoře .. ale .. zaprvý kolik si myslíš že bere za malování .. za hodinu
6. Jana: berou si hodně
7. Michal: nevím tři sta

V příkladu 19 je vidět typická chvíle, kdy se jedno téma v rozhovoru opustí = účastníci hovoru se k němu přestanou vyjadřovat (po replice 1) a následuje pauza (replika 2). Míša zde v replice 3 přichází s novým tématem, které podle ní bude zajímat hlavně otce Michala, ke kterému se také ve své replice přímo obrací. Zajímavé je, že i když je osloven přímo otec od rodiny, nejdříve se k novému tématu vyjadřuje matka Jana v 6. replice a otec reaguje až v replice 7.

Příklad 20:

1. Jana: protože jsme se dívali vždycky jsme si hledali přes Booking .. tady .. a pak jsme si to zkoušeli zamlouvat napřímo .. akorát že tenkrát jsme napřímo zamlouvali . u toho Krumlova těm našim . protože my jsme se s nima chtěli domluvit na těch pokojích .. tam nějak to .. něco tam bylo .. tam vím že jsme jim psali přímo na to ubytování
2. Míša: [hmm]
3. Michal: [**tím jsi mi <PR připomněl>**] že se musíme podívat na ty plavby na Orlíku dělá tam ještě ten Filip ty jo ?
4. Jana: stopro ten nebude dělat nikde jinde

V příkladu 20 vidíme případ, kdy hovor na jedno téma může v jiném účastníkovi rozhovoru vyvolat určitou asociaci s tématem dalším. Zatímco Jana v 1. replice mluví o výletu do Krumlova, kam s manželem vzali její rodiče, Michalovi se vybaví, že by pro Janiny rodiče chtěl zamluvit okružní plavbu. Dokonce na tuto asociaci verbálně upozorňuje ve 3. replice. Ačkoli u slovesa *připomněla* dává mužský rod (proto je toto sloveso označené jako přerěknutí se).

Znovuzavádění témat probíhá pomocí podobných mechanismů – například využitím částice *hele* (ilustrováno v příkladu 21). Mluvčí také mohou navázat na dříve opuštěné téma zopakováním související myšlenky či zopakováním konkrétního slova, které bylo dříve v rámci již opuštěného tématu použito (ukázáno v příkladu 22).

Příklad 21:

1. Míša: no my uděláme ty palačinky s . tím .. ale jinak nevím .. to jsem řekla Jakubovi ať vymyslí nějaký ty .. recepty s tím
2. Honza: *škytání*
3. Dlouhá pauza
4. Michal: **hele** tady je i netradiční . plavba . Vltavskou kaskádou .. plavba z Prahy na Slapy . do Štěchovic Třebenic
5. Dlouhá pauza
6. Míša: no . tak to by mohlo bejt hezký .. [ale dlouhý asi] ne ?
7. Jana: [to jo] .. to [jo]

V 1. replice příkladu 21 se mluvčí Míša věnuje předchozímu (znovuzavedenému) tématu kopru a po její replice následuje pauza. Pauzu v rozhovoru nepřímou zapříčinil mluvčí Michal, protože se již v této části rozhovoru dívá do telefonu a hledá různé okružní plavby. Po dlouhé pauze se k ostatním již opuštěnému tématu plaveb Michal v replice 4 vrací a znovuzavádí ho pomocí částice *hele*. Ostatním přijetí tohoto znovuzavedení chvíli trvá a v rozhovoru opět dochází k pauze, ale nakonec reaguje jak mluvčí Míša v replice 6, tak Jana v replice 7.

Příklad 22:

1. Jana: jo .. tamto je fakt hnusný Michale . nech mu to von si pochutná a [ty budeš říkat že to je švejžužu]
2. Míša: [jo .. jo]
3. ...⁶
4. Michal: to je strašný švejžužu
5. Jana: hmm

Příklad 22 ilustruje situaci, kdy si Michal chce přidat maso, ale na kuchyňské lince už jsou jen okrajky určené pro kocoura. Jana ho v 1. replice upozorňuje, že mu tyto kousky chutnat nebudou a měl by je kocourovi přeci jen nechat. Užívá u toho výraz *švejžužu* v rodině užívaný pro označení tuhého masa (= je jako žvýkačka). Přesně tento výraz užívá Michal později pro znovuzavedení tohoto tématu, kdy komentuje nelibou konzistenci masových kousků. Právě toto citově zabarvené slovo jistým způsobem nutí Janu k reakci.

5.4 Aktivita mluvčích v rozhovorech

Frekvence zavádění a znovuzavádění témat vzhledem k jednotlivým účastníkům může leccos prozradit ohledně hierarchie v rodině. Tento údaj je však důležité doplnit také o informaci o celkové aktivitě mluvčích v rozhovorech. Ten nejangažovanější mluvčí z podkapitoly 5.3 totiž nemusí nutně být nejaktivnějším mluvčím v rozhovorech. Nová témata mohou být zavedena jedním mluvčím, ale rozváděna ostatními.

Nahlédněme tedy do tabulky 7, která ilustruje počty replik mluvčích v každé z nahrávek. Při porovnání se zjištěními v podkapitole 5.3 můžeme vyvodit hned několik závěrů. V první řadě je zřetelné, že nejmladší člen rodiny je pravidelně nejméně aktivním členem v rozhovorech. V Nahrávce 4 se situace mění a nejméně zde mluví otec, Michal, jak jsme již komentovali výše ve vztahu k počtu zaváděných a znovuzaváděných témat.

Při prvním pohledu na tabulku 7 by se mohlo zdát, že opakuje již dříve popsaná zjištění – ženy jsou aktivnější než muži a nejaktivnější mluvčí je dcera. Nicméně pokud se podíváme na počty (znovu)zaváděných témat a srovnáme je s počty replik

---

⁶ 36 replik rozhovoru bylo z příkladu vynecháno.

jednotlivých mluvčích v daných nahrávkách, je vidět, že se od sebe tyto hodnoty liší. Zatímco v první nahrávce pořadí mluvčích podle (znovu) zavádění témat (po sečtení počtu nových a znovuzavedených témat) odpovídá pořadí podle počtu replik mluvčích v rámci této nahrávky, v nahrávce 2 byla Míša co do počtu (znovu)zavádění témat (celkem 20) neaktivnější z rodiny, v počtu replik ji však předbíhá Jana (s počtem (znovu)zavedených témat 17). Ještě zajímavější je nahrávka 3, kde Michal (znovu)zavádí celkem 12 témat a je hned za Míšou s 15 tématy. Nicméně v počtu replik Michal zaostává za oběma ženami. Nahrávka 4 přináší podobný scénář, když v počtu (znovu)zavedených témat vítězí Jana s 35 tématy, ale replik má o 50 méně než Míša, která (znovu)zavádí „jen“ 25 témat.

Je poměrně jasné, že Míša se nejen velmi angažuje v oblasti zavádění témat do rozhovoru, ale také se hojně vyjadřuje i k těm tématům, která do rozhovoru přinesl někdo jiný. To ale nemůžeme prohlásit o jejím mladším bratrovi, který se věnuje zejména tématům, se kterými přišel sám, a i u nich se projevuje většinou střídme – u nahrávky 1 téměř polovinu jeho replik tvoří (znovu)zavádění, nikoli rozvádění tématu.

TABULKA 7 - AKTIVITA MLUVČÍCH V NAHRÁVKÁCH

Mluvčí	Počet replik v nahrávce 1	Počet replik v nahrávce 2	Počet replik v nahrávce 3	Počet replik v nahrávce 4	Celkem replik
Honza	18	41	33	178	270
Míša	397	254	188	413	1252
Jana	268	266	136	383	1053
Michal	274	129	128	53	584

5.5 Křížení témat

V oddílu 3.1.4 jsme se zmínili o jevu křížení témat, ke kterému může docházet, když se v rozhovoru probírá víc témat naráz. Ke křížení témat dochází v rámci našeho výzkumu spíše výjimečně a trvá pouze pár replik, než se od jednoho tématu přejde ke druhému či se od nového tématu mluvčí vrací k tématu původnímu jako je tomu v příkladu 23. Výjimečně dlouhé křížení témat po dobu 57 replik ukazujeme v příkladu 24.

Ke křížení témat, kdy by se dvě skupiny mluvčích věnovaly svým tématům, která by byla posléze ukončena, a zavedlo se nové téma společné pro celou skupinu, v našem výzkumu nedochází.

Příklad 23:

1. Míša: ty jo a kde je v Zbraslavi . ta voda nějaká
2. Honza:voda ?
3. Míša: voda .. jako . rybník . řeka . něco
4. Dlouhá pauza
5. Míša: [ty už#s to pil] Honzo tohleto ?
6. Honza:[Míša tak ty se]
7. Honza:ne
8. Dlouhá pauza
9. Honza:Míšo ty děláš jak když bys <PR někdy> nebyla ve Zbraslavi .. tam je ve [Zbras* . ve Zbraslavi se soutok] Vltavy a Berounky
10. Míša: [byla jsem tam hodněkrát]

V příkladu 23 se objevují dvě dlouhé pauzy (repliky 4 a 8) – po první z nich zavádí Míša (v replice 5) nové lokální téma týkající se domácí limonády a ptá se Honzy, zda ji už stihl ochutnat. Mluvčí Honza na téma reaguje hned v 6. replice, ale po další dlouhé pauze cítí, že je na čase téma změnit či se, v tomto případě, vrátit k původnímu tématu vodní plochy ve Zbraslavi a v replice 9 o něm začíná opět mluvit. Míša znovuzavedení tématu v 10. replice přijímá a krátké křížení témat je tímto ukončeno.

Příklad 24:

1. Míša: to by mě zajímalo no kolik máš ty . tati
2. Honza:tati .. budeš to hledat dlouho . takhle
3. Jana: a vy jste to měli vlastně kde ? [přímo ?]
4. Míša: [no . ve fóru Karlín]
5. Honza:[kde to máš (1) asi]
6. Jana: hmm
7. Míša: [a tam to bylo] fakt pěkný
8. Honza:[(tady už to je)] .. asi
9. Míša: a velký
10. Jana: jo ?
11. Míša: byli tam dv* [ještě jako dva balkony] jako do [účka . dá se říct kolem prostě celého toho]

12. Honza:[to zase máš tady ?]
13. Michal: [hmm]
14. Honza:[no na ty velký]
15. Jana: [a vy jste to měly dole na stání jako v davu anebo -]
16. Míša: [ne to bylo vž* to je vždycky prostě . všichni na všechno můžeš jít]
kam chceš [ale tak je lepší stát] dole že jo [jakoby na balkoně uvidíš] ale
dole je to lepší prostě
17. Honza:[nastavení . co můžeš když (2) mobile hnedka další tam napíšeš
uložiště]
18. Jana: [jo]
19. Honza:[no jestli to nejde]
20. Jana: [no jasně]
21. Honza:[no]
22. Míša: no takže já jsem tam šla někam [si stoupnout]
23. Honza:[no máš to tam]
24. Míša: a Vladka přišla . jestli chci nějaký pití tak já jí dávám [peníze že
když platila tu šatnu]
25. Michal: [dvě stě pade]
26. Honza:[dvě stě šede*] padesát šest [gigabitů a využito třicet osm]
27. Míša: [zase šatna . padesát korun]
28. Honza:a já nemám ani těch třicet osm
29. Jana: to je stra* vodu jo ?
30. Míša: [šatna říkám]
31. Honza:[a ty už#s to . využil]
32. Jana: padesát korun [šatna ?]
33. Míša: [no]
34. Jana: nám my bysme si to do šatny . [nebyla zima s tátou nedávali]
35. Honza:[tak vidíš]
36. Michal: [jenže to jsou ty jejich -]
37. Míša: [no ale tak víš co] my jsme tam byly na pět hodin jako to [fakt v
kabátě -]
38. Michal: [ty . aplikace]
39. Jana: [no . to jo no] .. ale my tam taky [byli asi ale . nebyla zima takže já
jsem si tu bundu . složila nechali jsme si ji u sebe . a my jsme se nechtěli
zdržovat že jsme chvátali pak]
40. Honza:[jedna dvacet hodně no ale]
41. Míša: [hmm . to jo]
42. Michal: [já mám jenom systém devatenáct giga]
43. Honza:[já mám míň jak poloviční (ale) než těch třicet jestli víš]
44. Míša: [no jasný]
45. Michal: [když se podíváš] videa obrázky .. tam nemám nic . nejvíc
[jsou . systém a aplikace]
46. Míša: [no]
47. Jana: [to je strašný .. to víš no platíš]
48. Míša: [ale prostě] tak jako jsem jí dala peníze já na pití ať vezme [jako to]
49. Jana: [hmm]
50. Míša: a vona .. @ [přinesla teda coly]
51. Honza:[hmm tady máš něco vyhozený v koši]
52. Míša: tak já jsem myslela že [to Jakubovi] vyfotím víš jak von má rád colu
tak že @ by mi napsal že to je [super]

53. Michal: [mám]
 54. Michal: [ty vole]
 55. Míša: a teď vona no stejně má [přijít až v sedm ne ta předkapela .. a já] ..
 jo jo jo
 56. Honza:[abys taky neměl v tom mobilu .. protože když se koukneš v galerii]
 .. takže ti to ještě zůstane nějakou [dobu po uložení]
 57. Míša: [no a my jsme tam čekaly] . bylo půl . a najednou tam přišla nějaká
 holka a vona . taky hrála my jsme si [myslely že to] co je tam napsaný že je
 vůbec něco [<SM jinýho>]
 58. Honza:[hmm]
 59. Honza:[a kdo nevěřil Míšo ?] . kdo nevěřil ? [vidíš]
 60. Míša: [no] . to fakt čumím Honzí .. to .. teda vůbec nevím jak se tohle
 mohlo stát *smích*
 61. Jana: *smích*

Příklad 24 ukazuje situaci, kdy se mluvčí rozdělí na dvě skupiny hovořící o dvou různých tématech (podobně jako tomu bylo u Hoffmanova et al. 1999). Tento příklad ukazuje téma koncertu, probíraného ženami, a téma paměti mobilních telefonů, probíraného muži. Tato témata v rozhovoru probíhají naráz, což dokládá i téměř neustálé mluvení přes sebe. Toto dlouhé křížení témat ukončuje mluvčí Honza tím, že osloví Míšu a „přetáhne“ ji tak k tématu mobilních telefonů. Téma koncertu je tedy na 5 dalších replik opuštěno, než ho Míša opět zavádí do rozhovoru a činí z něj na dlouhou dobu jediné probírané téma.

5.6 Ukončování a opouštění témat

V oddílu 3.1.2 jsme zmínili 4 typy ukončování témat v rozhovorech – typ A znamená opuštěné téma, typ B zcela vyčerpané téma, typ C odpovídá typu A s opuštěním a znovuzavedením tématu, typ D je analogický k typu B také s opuštěním a znovuzavedením tématu.

V Tabulce 8 naleznete zastoupení všech těchto typů v jednotlivých nahrávkách a v Grafu 6 celkové zastoupení v rámci celého výzkumu. V tabulce 8 si můžete všimnout tendence témata spíše opouštět než vyčerpat / řádně ukončit, jelikož témat typu A je v každé nahrávce více než typu B a témat typu C je více než témat typu D. Celkové tendence ukončení témat bez dalšího návratu k nim jsou vidět v nahrávkách 2, 3 i 4 a dokládá je i Graf 6, který shrnuje všechny typy ukončování v rámci celého výzkumu. Můžeme tedy jednoznačně prohlásit, že témata jsou spíše opuštěna, než řádně ukončena a mluvčí se k opuštěným tématům většinou spíše

nevracejí. Pokud již k znovuzavedení tématu dojde, ani tehdy téma nebývá vyčerpáno a řádně ukončeno, ale je opět opuštěno nebo vytlačeno jiným tématem.

U nahrávky 1 pozorujeme opačnou tendenci. V rámci této nahrávky se jednak do konverzace vkládají různá lokální témata podle toho, kdo si zrovna nandává jídlo, jednak se mluvčí Michal snaží neustále odbíhat od tématu stěhování (hlavního tématu této nahrávky) vkládáním nových či předchozích témat. Ostatní mluvčí jsou si toho vědomi a Jana na toto odbíhání od tématu i verbálně upozorňuje, jak ilustrujeme v příkladu 25.

Příklad 25:

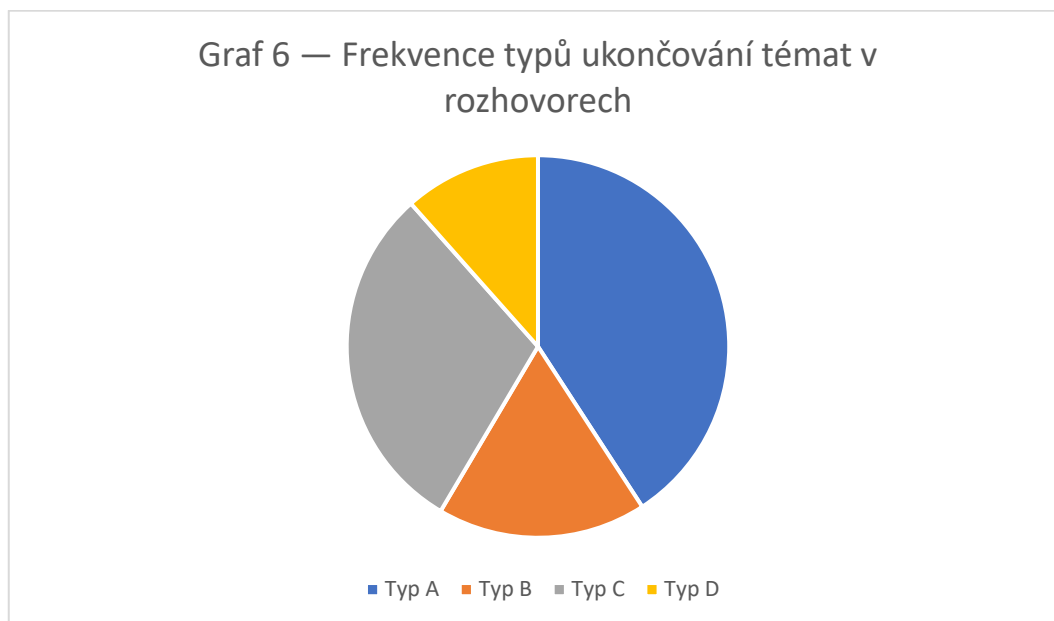
1. Jana: ale . chápete že jsme @ už čtyřikrát odbočili od stěhování Michale ?
2. Míša: <PP no no>
3. Dlouhá pauza
4. Jana: pořád jsme nedostaly odpověď .. kdy
5. Michal: nevím

V příkladu 25 je v 1. replice vidět silné upozornění na dřívější opuštění tématu stěhování ze strany Jany. O většinu přerušování tohoto tématu se zasloužil mluvčí Michal, což Jana ve své replice zdůrazňuje. Nejen, že Jana téma stěhování znovu vrací do rozhovoru, ale dává si za cíl téma ideálně i dokončit. Michalovo zdráhání se tématu se projevuje dlouhou pauzou v replice 3, kterou v rozhovoru před svou odpovědí nechává (možná v naději, že se někdo jiný ujme slova), ač byl Janou přímo vyzván k reakci. Jana zakročí po pauze v replice 4 znovu a konkretizuje, jakou informaci (ženy) požadují. Michal jim tedy v replice 5 dává odpověď, ačkoli to pravděpodobně není pro ženy odpověď příliš uspokojivá.

TABULKA 8 - POČET TYPŮ UKONČENÝCH TÉMAT V NAHRÁVKÁCH

Nahrávka	Typ A	Typ B	Typ C	Typ D
Nahrávka 1	8	6	13	8
Nahrávka 2	12	7	8	4
Nahrávka 3	22	1	4	2
Nahrávka 4	18	12	9	3

Graf 6 — Frekvence typů ukončování témat v rozhovorech

5.7 Výskyt mobilních zařízení u rozhovorů při společném jídle

Jak jsme již zmínili v úvodu, naše práce se zaměřuje na střídání témat v rozhovoru a vlivu technologií na konverzaci se dotýkáme jen okrajově. Nicméně se domníváme, že data z našeho výzkumu by mohla být užitečná pro další studie, které se vlivem technologií budou zabývat podrobněji.

V této podkapitole ukazujeme, jak často mluvčí mobilní telefony u rozhovorů při společném jídle využívají. Mohou k tomu být pobízeni (Příklad 26) či od toho odrazováni (Příklad 27).

Příklad 26:

1. Michal: ukaž mi mapu .. a já ti řeknu co jsme tam stavěli
2. Dlouhá pauza
3. Michal: jestli je tam [O*]
4. Míša: [nevím jako] co to má - .. [to modrý] má podle mě naznačit něco *smích*
5. Michal: [jestli] .. jestli je tam O* Obi
6. Míša: měl by tam bejt Lidl Penny Billa všechno asi do dvou minut [a hned u toho je] myslím Kaufland říkal Jakub

V příkladu 26 Michal v 1. replice Míšu přímo pobízí, aby ukázala na mapě polohu nového bytu, kam ji budou stěhovat. Prohlédnutí mapy je pro domlouvání (a chod rozhovoru) stěžejní a je dokonce vyžadováno. Míša tedy mapu hledá, ukazuje ji i s modrým vyznačením ulice a telefon mu při pronášení repliky 2 podává.

Příklad 27:

1. Michal: [já mám] vybitej telefon
2. Míša: no tak nemáš furt . bejt na netu .. takže to je takový jako roztomilý no a pak s nima seděj na tom malým stolečku seděj <SM ten velkej> . táta to je [roztomilý]

Příkladu 27 ilustruje negativní reakci na používání telefonu u rodinného oběda. Michal do chvíle, než pronesl repliku 1, strávil valnou část času koukáním do telefonu a hovoru s ostatními se nevěnoval. Jakmile tedy zahlásí, že se jeho telefon brzy vybije, Míša okamžitě v replice 2 reaguje, aby na telefonu dále nebyl (a věnoval se rozhovoru s ostatními). Míša ve své replice po této odpovědi pokračuje dále v předchozím (neukončeném) tématu.

Za repliku s koukáním do telefonu považujeme takové repliky, ve kterých je toto koukání do telefonu součástí konverzace nebo ji nějak ovlivňuje = nezahrnujeme sem situaci, kdy se někdo dívá do telefonu a nekonverzuje s ostatními.

V Tabulce 9 uvádíme počet replik s telefonem v ruce a jejich podíl vůči ostatním replikám v každé nahrávce. V tabulce je vidět značné kolísání mezi jednotlivými nahrávkami, na které mají vliv zejména probíraná témata – v první nahrávce je hlavním tématem stěhování a na telefonu se ukazuje video nového bytu, hledá se jeho přesná poloha a cesta atd. Velká část hovoru by nemohla bez používání telefonu proběhnout nebo by informace nebyly úplné. V nahrávce 4 jsou telefony a jejich paměť dokonce jedním z témat rozhovoru a koukání do telefonu je tedy nedílnou součástí konverzace. V dalších nahrávkách se objevuje ukazování fotek či dodávání informací o počasí, ale žádná z těchto událostí netrvá příliš dlouho.

Části rozhovoru, kdy se jeden či více mluvčích kouká do telefonu, se vyznačují pomalejším vyjadřováním a dlouhými pauzami. Hovor se v tu chvíli stává do jisté míry závislým na tom, co dělá telefonní zařízení a jak to někdo komentuje.

Celkový podíl replik s telefonem v ruce oproti těm bez něj v rámci celého výzkumu graficky znázorňuje Graf 7. Z grafu je patrné, že sledování telefonu zabírá zhruba 1/6 celého hovoru u společného jídla. Údaj to tedy není příliš vysoký, ale rozhodně stojí za povšimnutí. Technologie začínají mít mnohem větší vliv na komunikaci a je možné, že se téměř žádný hovor neobejde bez alespoň krátké přítomnosti zapnuté obrazovky.

TABULKA 9 - POMĚR REPLIK S KOUKÁNÍM DO TELEFONU A BEZ NĚJ V NAHRÁVKÁCH

Nahrávka	Repliky s koukáním do telefonu	Všechny repliky v nahrávce	Podíl replik s koukáním do telefonu v nahrávce (%)
Nahrávka 1	382	1081	35,3
Nahrávka 2	27	743	3,6
Nahrávka 3	75	543	13,8
Nahrávka 4	97	1104	8,8

Graf 7 — Znázornění poměru replik s koukáním do telefonu vůči zbylým replikám

5.8 Porovnání výsledků s předchozími výzkumy

Všechny předchozí studie, které jsme uváděli v první části této diplomové práce, se shodují v tom, jak rodiny ve svém rozhovoru zacházejí se situací společného jídla – všechny o společném jídle konverzují. U Abu-Akela (2001), Blum-Kulky (1997) i Trygvasson (2004) témata věnovaná kontextu večeře jsou ostatními účastníky hovoru většinou přijímána, ale nejsou nijak dlouho rozvíjena (u Abu-Akela (2001) se jedná o délku zhruba 20 replik). Tento fenomén se potvrdil i v našem výzkumu – témata, která označujeme za lokální, většinou nepřesáhnou délku 10 replik, jen výjimečně se rozvinou dále.

Zajímavý je však rozdíl v tom, kdo tato témata obvykle zavádí – v naší studii většinu lokálních témat zaváděla matka, u Abu-Akela (2001) to byl však otec. Matka se v jeho studii orientovala na „displaced topics“ neboli témata mimo kontext večeře, tato témata se v rozhovoru držela mnohem déle než témata vyvolaná situací. V naší studii s mnoha tématy vztaženými k rodině přichází rovněž matka, ale nejvíce jich zavádí starší z dětí – dcera. Témata vztažená k rodině jsou i v našich rozhovorech celkově nejoblíbenější a nejdéle z nich trvalo (při sečtení všech návratů k tomuto tématu) 311 replik, další se pohybovaly v rozmezí od 18 do 143 replik.

Zajímavé jsou i poměry mezi jednotlivými druhy témat – Tryggvason (2004) uvádí 17–23⁷ % témat souvisejících se situací, 72–75⁸ % témat souvisejících s rodinou a 4–8 % témat nečekaných / s ničím nesouvisejících. V naší studii je zachována stejná hierarchie – témata spojená s rodinou jsou nejčastější a témata nečekaná jsou nejméně častá. Nicméně poměry se liší, protože v našich datech bylo celkem 21 % témat nečekaných, 32 % témat lokálních a „pouze“ 47 % témat souvisejících s rodinou. Tyto rozdíly lze vysvětlit tím, že cílem námi testované rodiny je konverzovat bez ohledu na to, jaké téma hovoru má být. Lokální témata jsou zaváděna snadno (jak potvrzují i další zmíněné studie) a mohou se tedy jednoduše využívat pro to, aby „řeč nestála“. Nečekaná témata mohou tuto roli plnit také, ač jejich zavádění do hovoru může být složitější, ale jelikož větší část těchto témat

---

⁷ Pro nepatrné rozdíly mezi Švédy a Finy uvádíme vždy celkové rozpětí.

⁸ Tryggvason dělí tato témata na self-oriented, we-oriented apod. My jsme tato témata sečetli dohromady, aby co nejvíce odpovídala našemu dělení.

přináší otec z rodiny, který s sebou může nést určitý pocit autority či daná témata umí dobře podat, i nečekaná témata bývají přijata v nemalém počtu.

Na onu hierarchii v rodině ve svém výzkumu odkazuje Abu-Akel (2001), který ji promítá do zavádění témat – rodiče zavádějí témata nejvíce, děti spíše odpovídají. V naší studii podobná hierarchie v rodině silně ustupuje. Obě děti jsou starší než v ostatních uvedených studiích (16 a 25 let) a u stolu se s nimi skutečně jedná jako s rovnými. Dcera se nebojí otce okřiknout, když si chce po několikáté přidat, syn se mu nebojí skočit do řeči. Nicméně malý pozůstatek vůdčí role v rodině lze pozorovat v tom, že málokteré téma, které zavádí otec, zůstane nepřijaté. Ačkoli tedy ve volbě slov a angažovanosti v rozhovoru není poznat přílišná úcta k otci, úctu k otcovým tématům pozorovat lze.

Rodiče zavádějí nejvíce témat také u Blum-Kulky (1997) – v židovských rodinách přináší nejvíce témat otec, v izraelských rodinách matka. Matka zavádí nejvíce témat ve finských i švédských rodinách zkoumaných Tryggvason (2004). I v těchto výzkumech byly však děti podstatně mladší než v našem výzkumu. U nás je matka neaktivnější při znovuzavádění témat do rozhovoru a dcera je na druhém místě.

U znovuzavádění je důležité zastavit se i u jednotlivých typů tohoto procesu. Tryggvason (2004) ve svém výzkumu objevuje následující rozložení typů znovuzavádění témat – rekontextualizované zavádění činí 26–37⁹ %, znovu zavedené téma po delší době (reinitiated topic) tvoří 9–12 %, situací vyvolané znovuzavedení činí 29–36 % a ničím nevyvolané znovuzavedení (unanchored) tvoří 21–26 %. V našem výzkumu tomu částečně odpovídá hierarchie jednotlivých typů – nejčastějším typem je i u nás rekontextualizované znovuzavádění ovšem ve vyšším poměru a sice 47 %. Druhým nejčastějším typem je také znovuzavedení vyvolané situací s podílem 31 %. Nicméně znovuzavedení po delší době je v našem výzkumu dosti populárnější než u Tryggvason a tvoří 22 % ze znovuzavedených témat. Zbylé 1 % připadá na ničím nevyvolaná znovuzavedení. Na takové rozdíly mezi poměry může mít vliv fakt, že se konverzace v našem výzkumu více točí kolem určitých témat a mluvčí se k nim vrátí bez problému i po delší době. Může to být rovněž charakteristika českých rodin oproti rodinám švédským či finským. Vliv může mít samozřejmě i role výzkumníka, který data analyzuje – to, co je

---

⁹ Pro nepatrné rozdíly mezi Švédy a Finy uvádíme vždy celkové rozpětí.

v našem výzkumu identifikováno jako jeden typ znovuzavedení, může jiný výzkumník vnímat jako odlišný typ.

Poslední srovnání, které stojí za zmínku, je aspekt zdvořilosti, o kterém mluví Blum-Kulka (1997), která upozorňuje na to, že židovské rodiny používají prvky konvenční zdvořilosti a izraelské rodiny se uchylují k přímým zdvořilostním strategiím. V našem výzkumu však nic z toho nenacházíme. Společné obědy v naší testované rodině jsou sice podobně ritualizované události, ale nenesou téměř žádné prvky formálnosti. V rozhovorech se objevují sprostá slova jako *ty vole* či *na hovno*, na stole při běžných obědech není přítomný ubrus a rodina ke stolu usedá v různé časy podle toho, kdy je dané jídlo hotové. K podobné formálnosti, jakou vidíme u židovských či izraelských rodin, bychom mohli přirovnat sváteční, štědrovečerní, večeri, která však pro tento výzkum nebyla nahrávána a zkoumána.

6 Diskuze

Cílem této diplomové práce bylo zmapovat několik rodinných rozhovorů u společného jídla v českém jazykovém prostředí a zjistit, jakými způsoby mluvčí zavádějí nová témata, znovuzavádějí dříve opuštěná témata a zda jsou témata u společného jídla zcela vyčerpávána a řádně ukončována.

K analýze rozhovorů sloužily 4 nahrávky rodinných obědů a jejich transkripty. Pro vyhodnocení základních mechanismů v rozhovorech byla použita diskurzivní analýza podobně jako u Blum-Kulky (1997).

Výsledky provedené studie ukazují, že nová témata nejčastěji zavádějí ženy – dcera a matka. K zavedení nového tématu využívají částice typu *no*, *hele* či ukazovací zájmeno *to*.

Znovuzavádění témat vévodí opět ženy a mechanismy znovuzavedení dříve opuštěného tématu jsou velmi podobné jako u zavedení tématu nového. Objevují se zde však i nové způsoby jako je zopakování myšlenky či klíčového slova dříve opuštěného tématu nebo verbální upozornění na odbočení od původního tématu.

Podobně jako v předchozích studiích (Abu-Akel 2001; Blum-Kulka 1997; Tryggvason 2004) se i v našem výzkumu objevuje mnoho lokálních témat, která mluvčí přijímají bez problému, ale příliš je nerozvíjejí.

V rozhovorech ve studii Tryggvason (2004) i v naší studii vítězí jak v počtu, tak v délce trvání témata vztažená k rodině. V naší studii však tento typ témat tvoří menší poměr vůči ostatním tématům. Vyšší výskyt lokálních témat souvisí s častým komentováním jídla, mluvením na přítomná zvířata či pouhou touhou o vyplnění ticha s využitím popisu něčeho, co se týká situace. Probírání zážitků a plánů rodinných členů je stále hlavním cílem konverzace, ale komentáře okolního dění tvoří v našem výzkumu větší část rozhovorů.

Do rozhovoru se témata vracejí nejčastěji po krátké době a jedná se o tzv. rekontextualizované znovuzavedení. Tento typ znovuzavedení se objevoval nejčastěji také ve studii Tryggvason (2004). V našem výzkumu je poměr tohoto typu znovuzavedení o něco vyšší – rodinné rozhovory se v námi zkoumané rodině tedy točí kolem několika vybraných témat, od kterých odbočují jen na krátkou chvíli. Vyšší počet znovuzavedení témat ze vzdálenějšího kontextu ovlivňují stěžejní témata rozhovoru, kdy je cílem rodiny se na něčem domluvit – například na stěhování, návštěvě či nákupu. Výskyt znovuzavedení tématu vyvolaného situací silně souvisí s charakterem daného tématu – většinou jsou tímto způsobem vracena do rozhovoru jen témata lokální. Vyšší frekvenci tohoto typu znovuzavedení napomáhají i různé časy příchodu různých členů rodiny ke společnému jídlu – každý si jde nandat, každý komentuje oběd atd. Frekvenci znovuzavedení tématu spojeného se situací zvedá i konkrétní jídlo – palačinky, které jsou dělány postupně a s každou novou palačinkou bývá okomentováno, jak se upekla.

Náš výzkum potvrzuje i to, že témata se u společného jídla spíše neukončují, ale pouštějí či jsou vytlačena jiným tématem.

Hierarchii v rodině ilustrovanou v počtu zavedených témat ukazují všechny tři zmíněné studie (Abu-Akel 2001; Blum-Kulka 1997; Tryggvason 2004), kde témata zavádějí hlavně rodiče. V naší studii však nová témata do rozhovoru přináší nejčastěji dcera, starší ze dvou dětí. Matka se se svým počtem zavedených témat nachází těsně za ní. Rozpor mezi výsledky předchozích studií a těmi našimi může být vysvětlen vysokým věkem dcery (25 let), ale i odlišnou kulturou. V české kultuře možná funguje hierarchie v rodině méně – děti se tak projevují mnohem aktivněji u rozhovoru při společném jídlu.

Širší interpretace jsou však mimo kompetence našeho výzkumu. Jedná se o výzkum kvalitativní a generalizace ohledně české rodinné kultury společného stolování tak musejí zůstat pouze u domněnek. Dokud nevznikne další výzkum v českém prostředí, který by počet dat rozšířil.

Celý náš výzkum je založený na interpretaci konverzací v rámci jedné čtyřčlenné rodiny a nabízí se otázka, nakolik je tento vzorek reprezentativní. Ačkoli náš výzkum plní dobře svou roli rozšíření zkoumání tematické organizace do českého prostředí, nemusí podávat ty nejlepší výsledky ohledně reprezentace typické české rodiny. Bylo by velice zajímavé provést podobný (či stejný) výzkum na rodině s menšími dětmi, abychom mohli pozorovat, zda se opravdu rozdíly mezi angažovaností rodičů a dětí při konverzaci stírají. U takového výzkumu je však za potřebí snaha vyhnout se ovlivnění rozhovorů přítomností nahrávacího zařízení (případně výzkumníka), což se v naší studii podařilo díky tomu, že námi testovaná rodina byla na nahrávání zvyklá (díky předešlému pořizování nahrávek pro jiné studijní účely), a zároveň bylo nahráváno téměř každé společné jídlo a přítomnost nahrávacího zařízení se tak v průběhu výzkumu stala nedílnou součástí oběda. Pro vznik dalších studií by bylo vhodné využít podobný postup a nechat rodiny, aby si na nahrávání pomalu zvykaly a nebraly jej jako něco nepříjemného.

Zcela novým přínosem našeho výzkumu je poukázání na využití technologií při rozhovoru u společného jídla. Zaznamenali jsme repliky, kdy mluvčí koukali do telefonu a porovnali je s celkovým počtem replik. Mluvčí v rámci našich zkoumaných 4 nahrávek používali telefon zhruba v 1/6 replik. Toto zjištění otevírá dveře vzniku dalších výzkumů, které by se na podíl replik s telefonem a bez něj zaměřily detailněji. Dá se předpokládat, že v následujících letech se bude podíl replik s telefonem (případně jinými zařízeními) zvyšovat.

7 Závěr

Tato diplomová práce vznikla za účelem zpracování tematické organizace rozhovoru v českém jazykovém prostředí. Hlavním cílem bylo odhalení mechanismů zavádění témat do rozhovoru, návrat k nim a jejich ukončování či opouštění. Důležité bylo vyplnění mezery ve výzkumu, který se obecně zaměřuje na anglofonní prostředí a porovnání s předchozími studiemi.

Vrátíme se krátce k jednotlivým výzkumným otázkám. 1) Jaké mechanismy používají mluvčí k zavádění nových témat do rozhovoru? Nejčastěji mluvčí využívají částice jako *no* a *hele*, a ukazovací zájmeno *to*. Pokud se téma přímo dotýká někoho z rodiny či pro něj bude pravděpodobně nejzajímavější, využívá se přímo oslovení dané osoby.

2) Jsou mechanismy zavádění nových témat a znovuzavádění předchozích témat stejné? Částečně ano – i u znovuzavádění témat se využívají částice, ukazovací zájmeno *to* či oslovení konkrétního člověka. Navíc přibývá strategie zopakování myšlenky či slova zmíněného při předchozím rozhovoru na dané téma a rozvíjení dříve opuštěného tématu (například pokládáním dosud nezodpovězených otázek).

3) Jsou témata při společném jídle častěji ukončována a vyčerpávána či opouštěna? U společného jídla je jen málo témat vyčerpáno a řádně ukončeno, od většiny témat mluvčí opouštějí či je přeruší téma jiné a mluvčí se k původnímu tématu nevracejí.

4) Souvisí angažovanost mluvčích v rozhovoru s hierarchií v rodině? Z našeho výzkumu vyplývá jen malá korelace jak mezi počtem (znovu)zavedených témat a hierarchií v rodině, tak mezi počtem replik a touto hierarchií. Jediný náznak hierarchie lze najít v tom, že otci se daří zavádět nečekaná témata nejlépe ze všech mluvčích.

5) Jak velkou část rozhovorů ovlivňuje používání mobilních telefonů? Jsou mluvčí od jejich používání odrazováni? Repliky pronesené za používání mobilního telefonu tvoří jen malou část zkoumaných nahrávek. Mluvčí jsou většinou ostatními pobízeni, aby na telefonu něco našli či ukázali. Někdy nutnost používat telefon vyplývá ze samotného tématu. Našli jsme jen jeden případ, kdy byl mluvčí od používání telefonu odrazován, a to právě tehdy, kdy se aktivně neúčastnil konverzace.

Výzkum prováděný v rámci této práce je založený na kvalitativní analýze rozhovorů jedné české čtyřčlenné rodiny a jeho výsledky se shodují s předchozími studii v oblasti nejvíce probíraných typů témat a oblasti nejčastějšího způsobu návratu k tématům. Naše výsledky se odlišují v poměrech mezi jednotlivými typy témat a návraty k tématům.

Největší rozdíl nastává v oblasti angažovanosti jednotlivých mluvčích. Zatímco v předchozích výzkumech s přehledem vedou rodiče (zejména matky), v našem výzkumu je to jedno z dětí – dcera. I mladší dítě, syn, se do konverzací zapojuje více než děti v předchozích výzkumech od jiných autorů, což může poukazovat na jiné kulturní zvyklosti či méně silnou hierarchii v rodině.

Výzkum provedený v rámci této diplomové práce přinesl také inovaci – záznam replik, při kterých byl používán mobilní telefon. Vliv technologií a jejich užití stále roste a koukání do telefonu se tak začíná stávat téměř nedílnou součástí rozhovorů – i těch u společného rodinného stolování. Toto zjištění dává prostor vzniku studiím, které se na využití technologií u rodinných jídel zaměří a námi zjištěná data mohou přinejmenším sloužit pro srovnání.

Provedený výzkum má pochopitelně i své omezení – jakožto kvalitativní výzkum nenabízí široce zobecnitelná zjištění. Vystává zde také otázka reprezentativnosti rodiny vybrané k nahrávání zejména co se týče vyššího věku dětí v rodině. Paradox výzkumníka byl poměrně dobře odstraněn / upozaděn, ale v rámci budoucích výzkumů by se nabízelo pořizovat nahrávky v ještě delším časovém období a zařadit je do rutiny dané rodiny.

8 Seznam použité literatury

ABU-AKEL A. *The psychological and social dynamics of topic performance*. Journal of Pragmatics, 33(10), 2001, 1737–1760 s.

BLUM-KULKA S. *Dinner talk: Cultural Patterns of Sociability and Socialization in Family Discourse*. Routledge, 1997

BUTTON G. & CASEY N. *Topic initiation: Business-at-hand*. Research on Language and Social Interaction, 22, 1988. 61–91 s.

CUKOR-AVILA P. *Revisiting the Observer's Paradox*. American Speech. 75, 2000. 10.1215/00031283-75-3-253.

CVRČEK V. & RICHTEROVÁ O. (eds), "cnk:ortofon:pravidla", *Příručka ČNK*, <http://wiki.korpus.cz/doku.php?id=cnk:ortofon:pravidla&rev=1654159166> (Zobrazeno March 11, 2024).

ERICKSON F. *Money tree, lasagna bush, salt and pepper: Social construction of topical cohesion in a conversation among Italian-Americans*. In: D. Tannen, ed., *Analyzing discourse: Text and talk*. Washington DC: Georgetown University Press, 1982, 43–70 s.

HOFFMANNOVÁ J. & MÜLLEROVÁ O. & ZEMAN J. *Konverzace v češtině při rodinných a přátelských návštěvách*. Praha: Trizonia, 1999. ISBN 80-85573-71-7.

JOHNSON M. N. P. & MCLEAN E., *Discourse Analysis*, International Encyclopedia of Human Geography (Second Edition), 2020

KADERKA, P., SVOBODOVÁ, Z. Jak přepisovat audiovizuální záznam rozhovoru? Manuál pro přepisovatele televizních diskusních pořadů. *Jazykovědné aktuality*. 2006, 43(3/4), 18-51. ISSN 1212-5326.

LABOV W. *Sociolinguistic patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1972

SCHIFFRIN D. & OWEN M. *Discourse markers*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987, 255–257 s. doi:10.1017/S0022226700012251

TRYGGVASON, M. T. *Comparison of Topic Organization in Finnish, Swedish-Finnish, and Swedish Family Discourse*. *Discourse Processes*, 2004, 225–248 s.

WINGARD, L. *Family Dinner Interaction*. The International Encyclopedia of Language and Social Interaction, 2015, 1–10 s.

9 Seznam příloh

Nahrávka 1

Nahrávka 2

Nahrávka 3

Nahrávka 4